

УДК 81'316

В. Я. Жалай, канд. філол. наук, доц.,
orcid.org/0000-0001-6735-6966,

Т. Г. Линник, канд. філол. наук, ст. наук. співроб.,
orcid.org/0000-0002-2344-4726,

Т. М. Миронюк, канд. філол. наук, доц.,
orcid.org/0000-0001-5418-1503,

А. Ф. Пархоменко, канд. філол. наук, доц.,
orcid.org/0000-0002-6554-3247,

І. І. Рахманова, доц.,
orcid.org/0000-0003-3615-9921,

Л. М. Рубашова, канд. філол. наук, доц.,
orcid.org/0000-0001-7303-1850

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОСИСТЕМИ

Ця стаття присвячена дослідженню компонентів військової терміносистеми. Військова термінологічна та професійна лексика як компоненти однієї з найдавніших фахових термінологічних систем неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу. Двадцять сторіччя з двома світовими війнами та жорстокими локальними війнами (напр. війна у В'єтнамі, Афганістані тощо) та двадцять перше сторіччя з російсько-українською війною спричинили появу великої кількості військових термінів та професіоналізмів. В статті аналізуються деякі аспекти функціонування військової терміносистеми.

Ключові слова: термінологія, терміносистема, українська військова терміносистема, популяризація військової термінології, національна безпека, військовий статут, військова аббревіатура, спадковість термінології, військовий жаргон, «бойовий суржик», Збройні сили України.

Данная статья посвящена исследованию компонентов военной терминотерминосистемы. Военная терминологическая и профессиональная лексика как компоненты одной из древнейших специальных терминологических систем неоднократно была предметом лингвистического анализа. Двадцатый век с двумя мировыми войнами и жестокими локальными войнами (напр., война во Вьетнаме, Афганистане и т.д.) и двадцать первое столетие с российской-украинской войной стали причиной возникновения большого количество военных терминов и профессионализмов. В статье анализируются некоторые аспекты функционирования военной терминотерминосистемы.

Ключевые слова: терминология, терминотерминосистема, украинская военная терминотерминосистема, популяризация военной терминологии, национальная безопасность, военный устав, военная аббревиатура, преемственность военной терминологии, военный жаргон, «боевой суржик», Вооруженные силы Украины.

This article is devoted to the study of components of military terminology system. Military terminology and professional vocabulary as components of one of the oldest professional terminology systems has been the subject of linguistic analysis more than once. The twentieth century with two World Wars and brutal local wars (for example, the Vietnam War, War in Afghanistan, etc.) and the twenty-first century with the Russia-Ukraine war witnessed the emergence of a large number of military terms and professionalisms. The article analyzes some aspects of the functioning of the military terminology system.

Key words: terminology, terminology system, Ukrainian military terminology system, popularization of military terminology, national security, military statute, military acronym, consistency of terminology, military jargon, «militant surzhyk (Ukrainian-Russian sociolect)», Armed Forces of Ukraine.

В контексті дослідження тенденцій розвитку терміносистем сучасних європейських мов кінця ХХ-го — початку ХХІ-го сторіччя була опублікована низка статей Голубовської І. О., Жалай В. Я., Биховець Н. М., Линник Т. Г., Миронюк Т. М., Пархоменко А. Ф., Рахманової І. І., Рубашової Л. М., зокрема «Сучасна лінгвотермінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології» (Жалай та ін., 2011), «Укладання термінологічних словників: концептуальність реєстрових слів-термінів, дискурс словникової статті та напрямки майбутніх досліджень» (Голубовська та ін., 2012), «Словникова стаття багатомовного словника лінгвістичних термінів: від теорії до практики» (Голубовська та ін., 2013), «Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології» (Голубовська та ін., 2014), «Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрямки майбутніх досліджень» (Голубовська та ін., 2015) «Термінологічна варіативність: підходи до вивчення» (Голубовська та ін., 2016), «Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології» (Жалай та ін., 2017).

Ці статті висвітлювали різні аспекти термінографії та різні підходи до вивчення термінології. Більшість статей представляли загальні концептуальні питання термінології і термінографії, та окреслювали підходи до них.

Стаття «Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології» (Голубовська та ін., 2014) стосується вже більш конкретних питань термінографії та термінології, а також, конкретної галузі — лінгвістичної термінології.

Розмаїття термінологічних словників є наслідком існування та появи численних понятійних категорій, корпусів, галузевих термінологій, терміносистем, серед яких дуже важливою є військова терміносистема.

Військова термінологічна та професійна лексика як компоненти однієї з найдавніших фахових термінологічних систем неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу в різні часи і в різних мовах. Двадцять сторіччя з двома світовими війнами та жорстокими локальними війнами (напр., війна у В'єтнамі, Афганістані тощо) характеризується появою великої кількості військових термінів та професіоналізмів.

Як відомо, термін — це слово або словосполучення, яке точно і в ідеалі однозначно визначає чітко окреслене спеціальне поняття будь-якої галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо, що робить можливим визначення його співвідношення з іншими поняттями в межах спеціальної сфери, і призначення для задоволення специфічних потреб спілкування в певній професійній галузі.

У статті йдеться про лексику, терміни, номенклатурні назви, професіоналізми, термінологію і терміносистему. Як відомо, вивченням термінів та терміносистем займається термінознавство, що вивчає термінологічні назви певної галузі з точки зору їх типології, походження, форми, значення, функціонування, упорядкування, творення. Термінологія позначає наукові поняття і задовольняє потреби спілкування фахівців.

Варто погодитися з думкою О. О. Реформатського (1996) про те, що однією з основних характеристик терміну (термінології) є системність, яка зумовлена

передусім тим, що він входить до системи понять відповідної галузі знання. Термін як такий не існує поза межами сукупності інших термінів, де він займає своє належне йому місце і є, таким чином, невід'ємним компонентом терміносистеми. Системність термінології є передусім наслідком логіко-поняттєвих класифікацій з особливою роллю в них родо-видових відношень, відповідно до яких відбувається ієрархізація основних понять чи концептів-термінів. Оскільки термін реалізується найчастіше мовними засобами (виняток становлять позначення незначної частини термінів в математиці, фізиці, хімії, як окремо, так і в складі формул, або ж візуальні представлення в схемах, малюнках тощо в інших галузях), то системність термінологічних систем має додаткову мовну характеристику, оскільки терміни співвідносяться (асоціюються) з такими суто лінгвістичними категоріями, як частиномовна належність чи словотвір. Термін може бути іменником, прикметником, дієсловом, зрідка прислівником (особливо у військово-політичній, юридичній та економічній термінології). В мовно оформленому терміні можна знайти риси, які поєднують його на парадигматичному рівні з іншими термінологічними одиницями через використання таких способів словотвору, як, наприклад, морфологічного чи синтаксичного.

У тих випадках, коли слід підкреслити системний характер термінології, нерідко вживається назва «терміносистема» або «термінологічна система», яка прозоро номінує цю особливість термінології. Втім, як можна бачити з реального використання цих термінів у багатьох наукових текстах, «термінологія», особливо, коли цей термін доповнюється означенням, що називає досліджувану галузь (напр., «юридична термінологія», «технічна термінологія», «військова термінологія» і под.) та «термінологічна система» і «терміносистема» виступають як взаємозамінні назви.

Визначальною рисою спеціальних термінологій, і військової в тому числі, є їх відкритий характер, що означає, що в цих системах відбувається постійний рух завдяки входженню нових термінів і занепаду інших у зв'язку з втратою актуальності певних понять. Це є передумовою постійної роботи над термінологіями, особливо при їх унормуванні та кодифікації. Варто зауважити також, що системність певних ділянок позначуваної галузі може мати неоднорідний характер. Якщо взяти для прикладу військову термінологію, то стає очевидним, що така жваво обговорювана група, як назви одягу, відрізняється від номінацій посад. У першій зникнення однієї з якихось номінацій аж ніяк не впливає на зміст інших назв. Відмінна картина вимальовується, коли в термінологічній групі окремі номінації пов'язані між собою, як, наприклад, в назвах посад, коли значення терміна *майор* є співвідносним з двома іншими назвами цієї групи — *капітан* та *підполковник*. Вилучення слова *майор* привело б до зміни змісту *капітан* та *підполковник*. Відповідним чином, додавання нового терміна до такої групи також мало б результатом переформулювання концептуального (смыслового) обсягу інших компонентів групи. Часом відзначають таку характеристику терміносистеми, як її здатність обслуговувати наукову теорію або наукову концепцію.

Двадцять перше століття характеризується великою кількістю локальних та гібридних військових дій, і, наразі, Україна протистоїть агресії Росії на сході та на півдні. В цьому контексті, багато дослідників вважає, що питання української військової термінології стало питанням національної безпеки.

З моменту здобуття Україною незалежності, починаючи з 1991 року і потому актуальними стали терміни, пов'язані з різними аспектами процесу відмови України від володіння ядерною зброєю та від великої кількості одиниць стратегічних озброєнь. Це такі терміни, як «ядерні боєприпаси», «засоби доставки» «боєголовки», «міжконтинентальні балістичні ракети», «43-я ракетна армія», «рідкопаливні СС-19», «твердопаливні СС-24», «ШПУ» (шахтні пускові установки), «стратегічні бомбардувальники Ту-95МС та Ту-160», «ядерні боєзаряди стратегічної зброї», «тактичні ядерні боєзаряди», «дальня авіація України», «Програма Нанна — Лугара», «Лісабонський протокол», «Будапештський меморандум», «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї» тощо. Станом на 1991 рік, Україна мала третій за розміром ядерний арсенал світу. Ще в 1991 році перший Міністр оборони відродженої 1991 року держави Україна генерал-полковник Костянтин Морозов ініціював переклад українською мовою загальновійськових статутів Збройних сил України. В результаті, Українська Правнича Фундація (Сергій Головатий та Христина Фріланд¹) підготувала «Українсько-російський словник для військовиків» (див. про це (Якимович, 2018)). І хоча цей словник, завдяки зусиллям начальника управління психологічно-виховної роботи генерала Володимира Муляви був затверджений як нормативний на колегії Міністерства оборони України, за змінених обставин і після того, як свої посади полишили К. Морозов та В. Мулява, робота в даному напрямку сповільнилася, а потім припинилася.

Пізніше робота над словником для військовиків продовжувалася в розширеному форматі, і в результаті був створений словник за авторства Бурячка А., Демського М., Якимовича Б. (Бурячок, Демський, Якимович, 1995).

В Україні велику роботу щодо створення словників військової термінології здійснює, наприклад, Військовий інститут Київського національного університету ім. Тараса Шевченка (Військовий інститут). В цьому контексті варто зазначити деякі лексикографічні розвідки, які наочно демонструють обсяг та діапазон військової терміносистеми, наприклад:

1. *Англійсько-українсько-французький словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки.* Словник визначає та представляє основні поняття таких галузей: оборона, політика, міжнародне право, право війни, національна військова структура, військова стратегія, концепція оборони та технологічної політики, гуманітарна діяльність та операції з підтримки миру (Безасьє, Науменко, 2006).

2. *Нанотехнології. Українсько-англійський словник-довідник концептуальних понять.* У словнику подані основні поняття та визначення, прийняті в сфері

¹ Чинний Міністр закордонних справ Канади.

нанотехнологій — сучасній міждисциплінарній сфері науково-технічної діяльності (Комарова, Залеський & Балабін, 2011).

3. *Українсько-французько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики*. Словник містить технічні, тактичні та логістичні терміни зі сфер командування, планування, проведення операцій й спільних навчань, операцій з підтримки миру, врегулювання криз, тактичного та тилового забезпечення тощо (Балабін, Гардер, 2007).

4. *Французько-український, українсько-французький словник основних термінів ВПС країн НАТО*. Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил (Ольховой, Білан, 2007).

Зауважимо, що всі ці словники є перекладними, двомовними або багатомовними.

До перекладних належить також «Російсько-український та українсько-російський словник військової справи» Л. В. Туровської (2018), створений за тісної співпраці з фахівцями у військовій галузі. Ця лексикографічна праця охоплює понад 50 тис. гасел і ставить за мету максимально представити терміни, пов'язані з військовою діяльністю. Тому подаються не лише сучасні терміни, а частково й такі, які на даному етапі вважаються застарілими, що трактуються автором як історизми. Розроблена система ремарок дозволяє легко визначити, якої саме ділянки військової справи стосується термін, чи є він загальновійськовим чи спеціальним, властивим для окремого роду військ. Загалом ця лексикографічна праця виконує свою роль перекладного словника, часом у ній можна знайти посилання на синонімічні терміни, а також короткі зауваження про семантичний обсяг поняття. Реєстр словника перевищує реєстр згадуваного раніше словника А. Бурячка.

Військова терміносистема є, вочевидь, великою за обсягом і багатоаспектною за змістом. Її можна вивчати в контексті різноманітних галузей, з огляду на різне смислове та функціональне навантаження. Така різноаспектність ВТ відбиває зміни, які сталися в методах ведення війни внаслідок технічного поступу. На зміну холодній зброї (стрілам, мечам тощо), прийшла спочатку вогнепальна зброя, а в теперішній час використовуються новітні електронні технології. Недарма в назві словника військової термінології *Dictionary of Military and Associated Terms*, яким опікується міністерство оборони США, поряд із словом «військовий» (*military*) вживається слово «пов'язаний» (*associated*) (DoD, 2018), тому що в наш час до військової діяльності, а відповідно і термінології, мають дотичність такі технічні сфери, як радіоелектроніка, кібернетика, автоматизовані системи зв'язку, робототехніка та ряд інших, а також економіка, право, медицина, психологія тощо.

Як відомо, залежно від спеціалізації значення, терміни, зазвичай, діляться на загальнонаукові терміни, сферою вживання яких є майже всі галузеві термінології; наприклад: *напруга, потенціал, військ. оборона, десант, рейд* тощо; міжгалузеві терміни, тобто терміни, які зустрічаються або в споріднених, або у віддалених галузях, наприклад: *військ. військовий призов*,

більшість військових звань, різні види радіолокаційних станцій тощо; та вузькогалузеві (вузькоспеціальні) терміни, тобто терміни, які вживаються лише в одній галузі науки, наприклад: прикладне *програмне забезпечення, військ. важке піхотне озброєння*: форт-401 (розроблений в Ізраїлі ручний кулемет калібру 5, 56x45 мм, в Україні виробляється під назвою «Форт 401»), РПК/РПК-74 (5,45-мм ручний кулемет Калашникова (РПК-74) — ручний кулемет, розроблений для заміни у військах кулемета РПК під патрон 7,62x39 в рамках системи стрілецької зброї під малоімпульсний патрон 5,45x39 мм https://uk.wikipedia.org/wiki/5,45%C3%9739_%D0%BC%D0%BC) тощо.

Вивчення особливостей функціонування військової терміносистеми передбачає багато напрямків. Військову термінологію можна вивчати в синхронному та в діакронному вимірах, у контексті лексикології, лінгвокраїнознавства, соціології.

В Україні військова лексика привертала увагу багатьох українських мовознавців (Ф. Є. Ткач, Л. І. Батюк, Р. І. Сидоренко, А. І. Генсьорський, П. Ковалів, В. Й. Горобець, А. А. Бурячок та ін.). Окремі етапи розвитку української військової лексики (XIV–XV ст., XVI–XVII ст.) знайшли відображення у колективній монографії «Історія української мови. Лексика і фразеологія», створеної колективом авторів Інституту мовознавства ім. Потебні за редакцією В. М. Русанівського (1983, с. 496–504). У студіях згаданих авторів описано окремі лексичні групи військової термінології.

Українська армія — складний державний організм. Вона була і є своєрідним індикатором політичної історії України. Об'єктивно узалежненою від складної історії національного війська є й історія становлення української військової термінології (УВТ) (Яценко, 2007; 2009). Українська військова термінологія переживала періоди розквіту в часи державної незалежності та визвольних змагань і періоди занепаду внаслідок штучної русифікації, колонізації та германізації військової лексики української мови з паралельним вилученням з обігу термінів, створених на власній мовній основі (Яценко, 2007).

У зв'язку з набуттям Україною незалежності, створенням власних збройних сил, наданням українській мові статусу державної та впровадженням її у військову галузь виникла нагальна потреба розбудови власне української військової термінології як важливого засобу усного та писемного спілкування в сучасній українській армії.

Із 90-х років ХХ ст. на принципово новій основі проводяться різноаспектні наукові дослідження УВТ. В українському мовознавстві відомо декілька спроб дослідити військову термінологію: Г. І. Халимоненко (1993) (тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва), Т. Д. Михайленко (1996) (інтра- та екстралінгвальні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах), Л. В. Туровська (Мурашко) (1997; 2005) (українська військова лексика в її історичному розвитку на матеріалі військових звань та посад), Я. П. Яремко (2012; 2014) (формування української військової термінології на матеріалі номінацій видів зброї та обладунків), Я. І. Рибалка (1998) (структура тематичної групи «військова лексика козацтва» в українській

мові XVI–XVII ст.). Крім того, УВТ побіжно розглянуто в підручнику Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк «Українське термінознавство» (1994).

Актуальність вивчення проблем термінології військової справи обумовлена швидким та безперервним поповненням термінологічної лексики новими мовними одиницями, що дає вченим важливий з погляду загальної лексикології матеріал. Л. Л. Нелюбін (Нелюбин, 1981), скажімо, розглядає англломовну військову лексику з позиції військового перекладу. Він систематизує військову лексику у три основні групи: військову термінологію, військово-технічну термінологію та емоційно забарвлену військову лексику. Склад сучасної англійської військової та військово-технічної термінології не є постійним. Він безперервно змінюється через зникнення з ужитку низки слів, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, появою та розробкою нових зразків військового озброєння та військової техніки, нової стратегії ведення бойових дій тощо. Поряд із однозначними термінами, які мають чіткі семантичні межі, представлені багатозначні терміни (*security* — охорона, забезпечення, бойове забезпечення, безпека, контррозвідка). (Див. також: Військові статuti, 2017, с. 14–15). У мові бойових документів автор засвідчує наявність спеціальної військової фразеології — змінно-стійкі та стійкі словосполучення, які нечасто вживаються у літературній мові і наявні у сфері мовного спілкування з військової тематики. Порівняймо, наприклад, змінно-стійкі сполучення (*to lift fite*), кодовані стійкі сполучення, що виникають у результаті прихованого управління військами (*mayday*), команди (*general alarm*), військові афоризми, прислів'я, сленг, вульгаризми (*be quick on the draw* — миттєво реагувати, *have sand in one's hair* — мати досвід бойових дій у пустелі).

Досліджуючи розвиток УВТ, більшість авторів, яка займається цією тематикою, тісно пов'язує динаміку ВТ з соціально-політичними процесами в країні. Адже саме в час великих соціально-політичних та економічних зрушень ця термінологія набуває особливого значення.

Періодизація розвитку української військової термінології проводиться, як правило, з урахуванням, як соціально-політичних подій, так і фіксації її в мовних матеріалах, таких, як в пам'ятки, документи, лексикографічні джерела.

Відповідно до цього, кількість виокремлюваних етапів розвитку може бути в межах від 6 до 9. Серед них виділяються: 1) період Київської Русі (княжа доба), з яким пов'язують найдавніші приклади української військової термінології (Яремко, 2014, с. 17–47; Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с. 22, Яценко, 2009, с. 20–21). Це був час становлення та утвердження держави та її важливого інституту — війська. Матеріали представлені в літописах (напр., в Іпатіївському літописі), в Матеріалах Срезневського (Материалы для словаря древнерусского языка. Труд И.И. Срезневского). 2) Термінологічна активність другого періоду, який охоплює XIV–XVII ст., пов'язується в політичному плані із козачиною, а в мовному — з активним використанням народнорозмовної мови та запозичень у результаті міжмовних контактів (Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с.23; Яценко, 2009, с. 21). У межах цього

хронологічного відтинку Я. П. Яремко, виокремлює два етапи — XIV–XV ст., в час, коли землі Південно-Західної Русі ввійшли до складу Литовського князівства (2014, с. 48–69) та XVI–XVII ст., власне період козаччини (2014, с. 70–166). XIV–XV ст. не засвідчили помітного збільшення військових термінів, зміни стосувалися переважно розширення семантики уже існуючих слів (Яремко, 2014, с. 51–54).

Інша ситуація характерна для XVI–XVII ст. Це був час активного розвитку військової справи і військової термінології. Свідченням останнього є кількість і розгалуженість лексико-семантичних груп, серед яких: військове маневрування; військова тактика і стратегія, військові дії (*утарчка, потычка, алла-алла, безбаи, сакма, чамбул, яса, сидло, уступувати, отпудити*); військові підрозділи та роди військ, тип військової служби (*драганя, гуфець, тварнизонь, твардия, корнетъ, легионъ, подездъ, райтаря, чата, чамбуль, гайдучтво, президіумъ, ворта, карауль, компанія*); організація війська та його побутування (*строй, поратунокъ, котера, пицваньє, кошь, куринь, майдан, табір*); військове спорядження (*гелмъ, зверцадло, карваиш, кирисъ, похвы, пошвы, ойстро*); назви зброї та її частин (*зброя, бронь, армата, риштунокъ, узброене*); назви вогнепальної зброї (*аркабузь, мушкетъ, флінта, куроць, карабинъ, куля, граната, гранатъ*); назви холодної зброї (*дарда, шпада, шабля, шабелтась, тилецъ, галабартъ, желязко, кончеръ, килефъ, ковчанъ, аркан, булат, канчук, карбач, келеп, кестень, кобур, сагайдак*); військове командування та його діяльність (*директоръ, дуксъ, гетманъ, годножь, енерал, конфедератъ, рейментарство, джура, осавула, отаман, товариш, муштровати*); атрибути військової влади; військові регалії та символіка (*барабан, буздиган, киндяк, китайка, кобза, сурма, тулумбас*); воїн, зброєносець (*гермекъ, здрадца, драбъ, драганъ, гайдукъ, галабартникъ, запасникъ, зацитникъ, звитяжца, козакъ, копийникъ, оборонца, добоишъ, спекуляторъ, подхватачъ, стражникъ, стражъ, шпикгъ*); військові трофеї (*жолдъ*); військово-транспортна техніка та її складові частини (*галяра, байдак, катарга, каюк, сала, чайка, чардак, аргомак, арчак, табун, чапрак*); полон; поранення; смерть як наслідок військових дій (*крваве, кривавобитный, брочити, помордовати, страчене*); назви оборонних, фортифікаційних споруд (*защанцованьє, привалокъ, стражница, стралица, шанецъ, варовный*) (Гриценко, 2012, с. 349, 350). Як видно з переліку семантичних груп та термінів, що сходять до їх складу (терміни, подані як приклади, далеко не вичерпують реального існуючих), відбувалося зростання тих термінологічних одиниць, які стосувалися стратегії та тактики проведення військових операцій, ієрархізації та будови війська. Привертає увагу також висока варіативність (синонімічність, дублетність) термінологічних назв як наслідок інтенсивних міжмовних контактів та проникнення запозичень, які співіснували з питомими назвами. У семантичному плані варто зауважити зростання концептуального аспекту цього прошарку лексики.

Третій період в розвитку УВТ (Івашенко, 2015; Туровська, 2005; Яценко, 2009) тривав з кінця XVII до кінця XIX ст. і позначений негативними тенденціями в розвитку української військової термінології, перериванням її

поступу, спричинене політичними факторами: включенням Галичини та Буковини до Австро-Угорської імперії, а Центральної та Лівобережної України до складу Російської імперії і заборона вживання української мови, за винятком щоденного неформального спілкування, що звужило рамки вживання військових термінів до народнорозмовного побутування. Принагідно зауважимо, що є розбіжності в хронологізації цього періоду між окремими дослідниками: Туровська (2005, с.25) пише про XVIII–XIX ст., Яценко (2009, с. 21) не називає часового діапазону, говорячи про третій етап. Я.П. Яремко не розглядає цей період як окремий етап, побіжно згадуючи його як час від другої половини XVII до другої половини XVIII ст., коли ще Лівобережна Україна зберігала ще майже всі ознаки державності (2014, с. 362).

Наступний період охоплює кінець XIX ст. — початок XX ст. (Туровська, 2005, с. 26; Яценко, 2009). Яценко відзначає його як четвертий етап, співвідносячи його початок з другою половиною XIX ст. (Яценко, 2009, с. 21). Яремко (2014, с. 167–223) розглядає його в рамках початку XX ст. Прикметною рисою цього часу стало створення в Галичині статуту «Правильник піхотинця» (1914). Пізніше на його основі був укладений «Правильник піхотинців», виданий Українською Центральною Радою (1918) — перше суто військове кодифіковане джерело УВТ з «орієнтацією на народно-мовну основу» (Яремко, 2014, с. 172). З'являються спеціальні словники (напр., «Московсько-український словник для військових» Євтимовича В. (1918), «Російсько-український словник військової термінології» С. та О. Якубських (1928).

XX ст. ознаменувало нову епоху в розвитку ВТ. У цей час по-справжньому розпочинається наукове та нормативне опрацювання ВТ, прискорюються зміни тенденцій розвитку, які нерідко є різновекторними, під впливом позамовних в основному, соціально-політичних факторів. Тривалість попередніх періодів вимірювалася століттями (пор., період княжої доби), в XX ст. зміни тенденцій вимірюються десятиліттями.

Час 1920-х — початку 1930-х рр. називають нерідко добою українізації (Туровська, 2005, с. 30; Яценко, 2009, с. 22–23; Яремко, 2014, с. 227–232); термінологічним вибухом (Яремко, 2014, с. 227–232); термінологічним проривом 20-х рр. (Іващенко, 2015). Яремко (2014, с. 331) вказує, що було створено приблизно 70 словників.

На жаль, з політичних мотивів, наступний етап тривалістю майже в 50 років (1939–1990 рр.), який отримав назву етапу русифікації, фактично став часом припинення роботи з опрацювання, кодифікації УВТ, зникнення реальних умов функціонування УВТ в професійній сфері (Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с. 31; Яценко, 2009, с. 23–24; Яремко, 2014, с. 331–333). Водночас варто згадати, що в діаспорі дослідження продовжувалися.

Етап, що розпочався з проголошенням незалежності України, позначений «термінологічним бумом» (Яремко, 2014, с. 333). Основними тенденціями розвитку УВТ стають дерусифікація з використанням ретротермінології (Іващенко, 2015; Туровська, 2005, с. 22, 32; Яценко, 2009, с. 24–25; Яремко, 2014, с. 331–346).

У зв'язку з розглядом розвитку військових термінів та періодизації на шляхах їх формування та становлення важливо згадати одну з найяскравіших публікацій минулого століття — книгу Ф. П. Сороколетова, присвячену історії військової лексики в російській мові в XI–XVII ст., (Сороколетов, 2009), в якій ґрунтовно проаналізовані письмові джерела з погляду вживання в них військових термінів. У монографії охоплюється період до середини XVII ст., лексеми з військової сфери досліджуються не просто як список окремих слів, а в їх тісних взаємозв'язках в різні історичні періоди. Кількісно вони досить чисельні — біля 1500 слів. Предметно і послідовно проаналізовано історичний розвиток термінологічних назв для позначення організації військових сил, війська і воїнів, родів військ за їх професійною спрямованістю, за місцем у бою чи поході. Найменування керівників військ, начальницького складу досліджується без поділу на періоди. Дослідник звертає увагу також на численні дієслова та віддієслівні іменники, тобто, лексеми з абстрактною семантикою. Окремо розглядаються іншомовні запозичення, як характерні для періоду XV–XVII ст., в попередні періоди вони траплялися рідко. Важливою є констатація варіативності військової лексики (наявність синонімів, морфологічних варіантів; багатозначність).

Хоча в книзі Ф. П. Сороколетов аналізує два великі хронологічні відтинки — XI–XIV ст. та XV–XVII ст., у висновках він говорить про 3 етапи в розвитку військової лексики: 1) XI–XIII (XIV) вв., коли найбільш відчутним є вплив давньокіївської норми, коли основні терміни є власне слов'янськими назвами, а іншомовні впливи були несуттєвими (Сороколетов, 2009, с. 361, 362). 2) XIV–XV (XVI) ст., період діалектного розшарування, що зумовлює появу діалектних назв серед військових термінів, але й тут зберігається вплив норм Київської Русі. Специфічні особливості професійного військового мовлення Київської Русі, зафіксовані в ранніх літописах, продовжують зберігатися ще протягом тривалого часу в писемності. Третій період (XVI–XVII ст.) в політичному плані пов'язується з посиленням Московської держави, а в мовному — з уніфікацією військових назв в офіційних ділових документах, з поступовим витісненням діалектних, та використанням запозичень з європейських мов, яка збігається з перебудовою військової системи на новий європейський лад (Сороколетов, 2009, с. 363).

З цих трьох періодів для нас становить інтерес другий, коли стверджується думка про збереження впливу норм Київської Русі, особливості яких можна знайти і в розмовному мовленні східнослов'янських діалектів періоду XIV–XV (XVI) ст., і в їх збереженні ще протягом тривалого часу в писемності (Сороколетов, 2009, с. 362). У цьому, як зауважує Сороколетов, можна вбачати як вплив писемних традицій, зазвичай, стійких, так і збереження цих особливостей в мовленні. Автор не конкретизує територіальну прив'язку цих діалектів. І чи не є це завуальованим визнанням того, що територією, на якій, як визнає автор, спостерігалася збереження мовних норм Київської Русі у розмовному мовленні, могла бути тільки територія, заселена вихідцями з Київської Русі, адже припустити, що письмова мова могла впливати на

розмовне мовлення, означало б абсолютну грамотність усього населення. Народне мовлення було джерелом формування писемної мови, а не навпаки. Це є додатковим аргументом на потребу вивчення цієї теми, як істориками, так і мовознавцями.

Повертаючись до праць, які належать до етапу, початок якому поклало проголошення незалежності, варто відзначити статтю Б. Якимовича (2018), у якій йдеться про «роль питомого українського слова», а відтак — про українську військову терміносистему як важливий елемент національної безпеки держави. Автор констатує, що в 1992–1993 рр. була добра нагода запровадити практично зразкові з мовної точки зору українські загальновійськові статuti, військово-технічні та військово-розпорядчі документи (Бурячок та ін., 1995). Автор наводить приклади низки «мовних покрутів», які побутували у військовій термінології та потрапили до законодавчої бази (термін — військовослужбовець замість військовик) та закликає тодішнього Верховного Головнокомандувача — Президента України поновити працю фахових військових термінологів та навести лад в українській військовій терміносистемі. На жаль, уживання в армії російської мови призвело до того, що і в побут увійшли російські терміни, як ось: *патронташ* (укр. *набійниця*), *плац-палатка* (укр. *плац-намет*, *плац-накидка*) *розводячий* (укр. *розвідний*), *срочна служба* (укр. *строкова служба*), *стать в строй* (укр. *стати в ряд*), *стройова підготовка* (укр. *визкільна злагожденість*). Вони зафіксовані в «Словнику військових термінів» (укладачі М. Демський, Б. Якимович, А. Бурячок) (1995). Б. Якимович (2018) розповідає про тодішні суперечки:

«Муштровий статут» названо «Стройовий статут», а «Статут залогової і вартової служби» — «Статут гарнізонної і вартової служби». Скальковано з російської основну термінологію: замість лад — стрій; крило — фланг; чоло — фронт; дволава, трилава — трьохшеренговий стрій sic-!; вежа — вишка, набій — патрон, пошивка — наволочка, військовик — військовослужбовець тощо. ...Сплутано відмінність значень слів «звання» і «ранг». Але найгірше, що до статутів, замість питомих українських військових команд, які виробилися в ХХ ст., запроваджено кальки з російських, що змінило їх смислове навантаження (замість «Ходом руш!» — «Кроком руш!»; «До стопи!» — «До ноги!»; «Правим заходь!» — «Праве плече вперед!»; «Право — скіс!» — «Півоберта праворуч!») (хоча, за математичною логікою, йдеться лише про восьму частину кола — 45 градусів) і т. ін. Все ж, вважаючи запровадження україномовних статутів ЗС України великою історичною подією, українські мовознавці мусять домогтися, щоб майбутні постійні статuti не мали мовних недоречностей, враховували наші національні військові традиції».

До речі, цікавим є факт епохи Гетьманату, коли за наказом Гетьмана П. Скоропадського, почали створювати українські збройні сили. Тоді, надрукувавши статuti українською мовою, в деякі команди було уведено німецькі слова — Ахтунг! Струнко направо! (Как атаман Краснов).

Наразі можемо говорити про новий етап становлення української військової терміносистеми. Він розпочався з початком військової агресії Росії

проти України в 2014 році. На практиці було з'ясовано, що, наприклад, якщо йдеться про перехоплені противником слова і команди, за якими треба приймати негайні рішення, українські військові та силові структури мали певну перевагу перед супротивником. Російські військовослужбовці на загал не розуміли українських команд і термінів, а поки їм перекладали фахівці, українські командири встигали змінити дислокацію, або ж увести ворогів в оману. Натомість, українські вояки знали та розуміли всі російські військові команди та терміни і могли негайно вживати потрібних заходів. Це підтверджувало переконання, що використання української мови є питанням національної безпеки.

Нині проводиться велика робота з українізації статутів. Наприклад, у 2018 році було внесено зміни до статті 84 військового статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, які замінили радянське привітання «Здрастуйте, товариші», «Бажаємо (бажаю) здоров'я» на «Слава Україні!», «Героям слава!», яке прозвучало в День незалежності України 24 серпня 2018 р.

Використання військової термінології козацької держави відоме і раніше. Так, у 1913–1914 р. було утворене парамілітарне об'єднання Українські Січові Стрільці. Назви Січ, січовий, січовик пов'язані з традиціями України XVI–XVII ст. Звернення до термінології козацької доби було зумовлене передусім бажанням створити цілком національну термінологію. Велика кількість із названих термінів має тюркське походження, проте спрацьовувала традиція їх уживання в період української державності. Розповсюдженням було переконання: 1. На початках формування української військової термінології як системи літературної мови вона може бути міцно пов'язана з народною мовою й тими лексемами, що були узвичаєні в українському самостійному війську. 2. Пізніше військова термінологіка закономірно вийде за первісні межі, засвоїть іншомовні елементи, які допоможуть їй здобути власну рушійну силу розвитку.

Знаходимо україномовну військову літературу і в діаспорі. Сьогодні здобутки вчених із діаспори стають відомими широкому колу фахівців. Так, в поле зору мовознавців потрапила праця О. Горбача «Арго українських вояків» (Горбач, 1963), яка на сьогодні має передусім історичну цінність, оскільки описує лексику, вживану майже 70–100 років тому. У науковій літературі України ця частина лексики практично не вивчалася і навіть словничок, представлений у публікації Горбача, не був проаналізований фахівцями. Був також видрукований Російсько-український словник військової термінології, впорядкований С. та О. Якубські (Якубські, 1928).

Українська військова термінологія вивчалася головним чином через аналіз різних семантичних та тематичних груп. Поділ на групи може відбуватися за різними критеріями. Серед них вирізняються терміногрупи, що означають зброю, одяг, назви операцій, команди тощо.

Із досліджень історико-етнографічного характеру заслуговує на увагу монографія Д. І. Яворницького «Історія запорізьких козаків» (2015), у якій автор побіжно описав одяг козаків, запозичений ними переважно від татар і

турків: *шуби, каптани, шаровари, сорочки, шапки, чоботи, чекмені, сукні, пояси* та ін.

Назви одягу є одним із поширених аспектів вивчення УВТ, менше аналізуються інші ділянки, серед яких назви одиниць військової техніки та обладнання, ще менше ті терміни, які належать до основних понять військової стратегії та тактики. Ці останні обмежені коротким списком слів, що можна пояснити скупістю їх представлення в джерельній базі, особливо пам'яток.

Одяг військовиків здавна привертав увагу, оскільки служив ідентифікаційною ознакою належності до впливової, якщо не панівної частини суспільства, починаючи з Київської Русі, де князівські дружинники нерідко входили до такої привілейованої її верстви, як бояри. Н. О. Яценко досліджує особливості назв військової форми одягу в українській мові (2007, 2009). Джерельною базою дослідження Н. О. Яценко були загальномовні, галузеві словники української мови — «Історичний словник українського язика» за ред. С. Тимченка (1930–1932), «Словарь української мови» за ред. Б. Грінченка (1958–1959), «Лексикон словенороський» П. Беринди (1961), «Словник староукраїнської мови XIV–XV ст.» (Гринчишин, Гумецька, & Керницький, 1977), «Словник української мови» в 11-ти томах (1970–1980), «Московсько-український словник для військових» В. Євтимовича (1918), «Російсько-український словник для військовиків» А. Бурячка, М. Демського, Б. Якимовича (1995), «Етимологічний словник української мови»; літописи, діаріуші та пам'ятки: «Літопис С. Величка» (Літопис), «Літопис Самовидця» (1971), «Літопис Граб'янки» (1992), «Дневник генерального хорунжего Николая Ханенка» (Дневник), «Дневник генерального подскарбья Якова Марковича» (Лазаревский, 1895) та інші (Яценко, 2007). Використовувалися також матеріали лексичної картотеки Інституту української мови НАН України, часопису «Календар Червоної калини», матеріали періодичних видань України та законодавчих актів, серед яких: Проекти Статутів Збройних Сил України, Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. № 1135 «Про забезпечення військовослужбовців Збройних Сил речовим майном у мирний час», Указ Президента України від 2 квітня 1994 р. № 128/94 «Про військову форму одягу військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України», «Статуту Збройних Сил України», Закон України «Про оборону України» (1991), Закон України «Про загальний військовий обов'язок і військову службу» (1992).

Робота Н. О. Яценко (2007) присвячена діахронному та семантичному дослідженню тематичних груп назв військової форми одягу. Серед них: загальні назви спорядження, загальні назви одягу, видові назви захисного спорядження, назви короткого верхнього одягу, назви довгого верхнього одягу, назви натільного одягу та верхніх сорочок, назви поясного одягу, назви знаків розрізнення та оздоб, назви військових головних уборів і назви взуття.

Наприклад, до тематичної групи «Загальні назви спорядження» віднесено такі лексики, засвідчені в пам'ятках української мови: *спорядження* (*споряджене, споражене*); *доспіхи* (*доспїхъ*); *збруя* (*зброя, збрїя*); *риштунок*

(*риштунокъ, ринштунокъ*); *обладунок*; *бутра*; *військове*. Автор вважає, що початок формування цієї групи припадає на спільнослов'янський період. Деякі назви, зокрема, *збруя, риштунок* становлять пізніші запозичення. Зазначається, що термін *спорядження*, який став невід'ємною частиною військового словника української мови, поданий у сучасних військових Статутах як нормативний.

Терміни тематичної групи «Загальні назви військового одягу» вживалися на позначення сукупності предметів, виробів, виготовлених із тканини, хутра, шкіри, якими прикривають тіло і репрезентовані словами *одяг (одінягіе, одежа)*; *убір (убрання, убранство)*; *платьє (платте, платя)*; *сукня; шати; риза; барва; барма; нарядъ; мундир (мундръ, мундеръ, мундиръ); обмундирування; стрій (строй); форма; однострій* та ін. До сучасного військового словника із згаданих назв увійшли терміни *одяг, форма, мундир, обмундирування; спеціальний одяг, захисний одяг, повсякденне обмундирування, військова форма одягу, літня форма одягу*. Наразі, вже в усіх ситуаціях вживаються терміни *стрій; однострій*

На основі спільної функціональної ознаки 'захист' Н. О. Яценко (2007) виділяє тематичну групу «Назви захисного спорядження в українській мові». Її представляють слова *кольчуга, бадана, бехтер, юшман, броня, панцир, залізник, карацена, кіраса, лати, тиляги, кук, колонтар, папорз, зерцало, тегіляй, нагрудник, наколінник, поножі, татарлик, рукавиця, наручі* та ін. Різне функціональне призначення захисних обладунків зумовило виокремлення трьох підгруп: обладунки для захисту тулуба, рук, ніг. Слова аналізованої групи диференціюються за такою релевантною для номінацій предметів ознакою, як форма, а саме: пластини, кільця. Автор стверджує, що впродовж історичного періоду вживали лексеми, які передавали загальне поняття '*кільчастий обладунок*' — *панцир* і '*обладунок із кованих пластин*' — *броня*.

Аналізуючи сучасні назви одягу для захисту, можна казати, що з'являються нові терміни, пов'язані із винаходом, виготовленням нових матеріалів для захисту, або з модифікацією форм одягу для захисту. Наразі, маємо, наприклад *бронезилет, кевлар (кевларова каска)*. Дуже часто замість назви одягу може вживатися нава моделі/модифікації. Наприклад, замість назви *бронезилет Корсар 4*, може вживатися назва моделі *Корсар 4, або четвертий корсар*.

У тематичній групі «Довгий верхній одяг» авторка аналізує лексеми *опанча, корзно, плац (плац-намет, плац-накидка, плац-дошовик, плац-пальто), бурка, кобеняк, доломан кожух, велчура, вовки, габян, габяк, байбарак, шуба, фєрязь, свита, жупан, каптан, кунтуш, бекеша, кирея, черкеска, чекмінь, бешимет, сюртук, шинеля, пальто, пальто-куртка, халат, масххалат, балахон*. Багато з цих назв вживаються й зараз, наприклад, *пальто, куртка, халат, масххалат*. Цікавою є доля термінів *жупан, черкеска, шлик*.

Як відомо, «чорні запорожці» або «чорножупанники/чорношличники» — повна назва — кінний дивізіон 2-го Запорізького полку (згодом 1-й полк Чорних запорожців) — це військове формування кавалерії армії Української

Народної Республіки, що існувало в 1918–1920 роках. Восени 1919 — навесні 1920 дивізіон, розгорнутий в кінний полк, взяв участь у рейді по тилах ворожих військ — Першому Зимовому поході Дієвої армії УНР, під час якого відзначився як найбільш боєздатна та уніформована військова частина. Цей дивізіон мав особливий однострій. Перша згадка про те, що чорні шлики та чорні черески використала кінна сотня 2-го Запорозького полку, датовано 29 квітня 1918 р., коли у Полтаві було проведено парад на честь того, що місто взяли українські війська. Відомий однострій, завдяки якому бійці кінного дивізіону 2-го полку ввійшли в історію як «чорні запорожці», було пошито у Кременчуці наприкінці січня 1919 р. У своїх мемуарах командир підрозділу Петро Дяченко (Дяченко, 2010) згадує, що сукно для пошиву було здобуто у грудні 1918 в боях з махновцями біля Лозової. Однострій складали: чорні шапки (у старшин — каракулеві, у козаків — смушкові) з чорними шликами, чорні жупани (кітелі), чорні штани, світло-сірі черески (замість шинелей), чорні чоботи. Окремого шикю «чорним запорожцям» надавало те, що всі вони мали старовинну козацьку зачіску — «оселедець» (довге пасмо волосся на поголеній голові).

В контексті російсько-української війни, у серпні 2017 року одній з українських бригад була присвоєна почесна назва на честь військового формування часів УНР — Чорних запорожців. Тепер — це 72-га окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців (72 ОМБр, в/ч А2167) — військове формування механізованих військ Збройних сил України. З 2014 року бригада брала участь у війні на сході України у складі сил Антитерористичної операції. Підрозділи бригади влітку 2014 року вели важкі бої на російсько-українському кордоні, у Приазов'ї, а взимку 2016 — під Авдіївкою у промзоні.

Часто терміни можуть взагалі виходити з ужитку. Наприклад, Н. О. Яценко (2007) визначає такі назви натільного одягу та верхніх сорочок: *сорочка, фланелівка, тільник, гімнастєрка, формєнка, матроска*. Практично всі вони перестали вживатися, оскільки вже повністю змінилася ця категорія одягу. Замість *фланелі* використовується *фліс*, а смугастий *тільник*, що був типовий для військовиків радянських повітряно-десантних військ (ПДВ, рос. ВДВ), попри спротив, вже практично вийшов з ужитку. Крім того, усі види взуття, представлені номінаціями *боти, ботинки, черевики, башмаки, сапоги, чоботи, сан'яці, штиблєти, краги, ботфорти*, вибір якого був зумовлений пристосованістю до потреб, змінилися на *берці*.

Великою є тематична група «Назви знаків розрізнення та оздоб військового одягу». Автор називає такі лексеми: *петлиця, лампас, аксельбант, комір, позумент, еполєти, галуни, лички, погони, шєврон, обляміівка, лиштєва, лампас, кант, аксельбант, зубчатка, кокарда, емблема* тощо. Важливою, також, є і тематична група «Військові головні убори», до якої належать лексеми *шолом, забрало, картуз, башлик, мазєпинка, шлик, кабардинка, кубанка, шапка, вушанка, безкозирка* та ін., що існували протягом довго часу. У зв'язку з уніфікацією одягу, який відбувся протягом останніх

років, особлива роль стала відводитися знакам розрізнення, оздобі військового одягу, військового головного убору як важливим компонентам одностроїв, оскільки саме вони розрізняють роди військ та інформують про функції військових формувань.

Відомо, що у Збройних Силах України ще нещодавно використовували систему емблем, назв та видів одягу, започатковану в армії СРСР. У контексті військової агресії з боку Росії набрала сили тенденція щодо тотальної заміни форм одностроїв на такі, які б відповідали українській військовій традиції.

У зв'язку із гострою військовою ситуацією на сході України, спостерігаємо популяризацію військової термінології, появу якої пов'язують зі становленням держави. Це проявляється у деяких (парадних) видах зброї, меншою мірою в назвах одягу, військових командах та вітаннях. Наразі ми бачимо тенденцію повернення до витоків, головним чином до епохи становлення української національної держави початку 20 сторіччя — часів Гетьманату, Директорії, інших періодів визвольних змагань.

Двоzub Святослава і вовчулака для ССО (Сил спеціальних операцій), лицарська рукавичка для танкових військ, едельвейси і карпатські бартки для гірської піхоти — нова символіка та однострій Збройних Сил України вже офіційно затверджені. Зміна найменувань військових частин триває, так само як і відмова від радянських військових свят. Кампанія з ребрендингу армії найбільших масштабів набрала в 2018 році. Мова йде про присвоєння почесних найменувань підрозділам, про зміну символіки і форми (Скороход, 2018).

Вибір найменувань відбувався за кількома принципами: за територіальним, тобто, за місцем, де певна частина дислокується, наприклад, Київський зенітний ракетний полк; полк «Азов», що базується в Маріуполі, розташованого на березі Азовського моря, — це давній спосіб, відомий з часів Богдана Хмельницького (пор. Полтавський, Харківський, Черкаський полк); або, коли військова частина отримує свого патрона, наприклад, 24 механізована бригада ім. короля Данила. Або ж, має назву за історичним регіоном, до якого прив'язана ця військова частина, наприклад, 1-ша Сіверська танкова бригада. Або ж назву на честь військової частини, що відзначилася у певний історичний період — 72 окрема механізована бригада ім. Чорних Запорозжців. Або ж на честь вікопомної події/битви — Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут.

Справжня робота зі зміни символіки почалася в 2015 році, її проводила група волонтерів-ентузіастів на чолі з журналістом Віталієм Гайдукевичем (Нове військо). Суть змін полягала в тому, щоби сучасний український військовий однострій з одного боку не був архаїчним, а з іншого — щоби мав питомо українські елементи. Так, на погонах офіцерського складу є зубчатка Галицького війська. Якщо раніше на погонах в офіцерів були п'ятипроменеві радянські зірки, то на теперішній момент — це ромбічна гетьманська зоря, що веде свій початок від війська гетьмана Павла Скоропадського. На рукаві кожного українського вояка на теперішній момент є стилізований триzub, який використовувався в армії УНР. Такі елементи прив'язують українську армію до

періоду 1917–1921 років, а там, де це можливо, до періоду козацтва або навіть до доби Великого Князівства Литовського. Наприклад, знак танкових військ — це латна рукавиця з пірначем, що символізує спадковість українських танкових підрозділів від важкої кавалерії часів Костянтина Острозького. Так само багато елементів узяті зі світових традицій. Наприклад, новий берет десанту кольору марун, — це символіка, пов'язана з Архистратигом Михаїлом. В усіх країнах він є небесним покровителем парашутно-десантних частин. В радянській армії такі берети мали небесно-блакитний колір. Цей колір був підібраний до вторгнення військ Варшавського договору до Чехословаччини в 1968 році. Це було зроблено навмисно, щоби замаскувати справжні цілі вторгнення — блакитний колір є візитівкою миротворчих сил ООН, отже, це також була операція з дезінформації суспільства, коли б люди думали, що війська десантуються з мирними цілями. Не всі військовики легко сприйняли зміну кольору, для багатьох цей колір був також спогадом про героїзм їхніх бойових побратимів. У таких випадках доводилося проводити роз'яснювальну роботу.

Для гірської піхоти обрано квітку едельвейса і карпатські бартки. На руках міністра оборони, начальника Генштабу з'явилися дві перехрещені булави як символи вищої військової влади (Наказ Міністерства оборони України від 20 листопада 2017 р. №606).

Поруч із поверненням до українських традицій відбувається інтеграція Збройних сил України в світові військові традиції. Зокрема це стосується зміни військових звань. Улітку 2015 року було проголошено, що має з'явитися перше офіцерське звання хорунжого і військове звання бригадного генерала — між полковником та генерал-майором. На даний момент проголошено бажання це зробити, але через інертність деяких державних інституцій, на кшталт Верховної Ради України, процес й досі стоїть на місці. Для того, щоб змінити військові звання, треба запровадити зміни до десятків, якщо не сотень, законодавчих актів. Верховна Рада до цього ще навіть не бралася.

Деякі символи відображають ідеологічну боротьбу сенсів (Скороход, 2018). Наприклад, дуже болісною була реакція в РФ на нову символіку Воєнної розвідки України — сова, що тримає меч, який пробиває мапу РФ. На емблемі є й географічні «огріхи», а може, це зроблено умисне — там Сахалін показаний територією Японії. Ця символіка цілком розроблена у Головному управлінні розвідки. Символіка сподобалася і розвідникам, і суспільству. Чому взяли сову? Тому що символом воєнної розвідки Росії є кажан, а кажан — це одна з ланок у харчуванні сови. Девіз російської розвідки «Вище нас — тільки зорі», девіз української — «Мудрий пануватиме над зірками». Це і є ідеологічна боротьба сенсів.

Військовим підрозділам присвоюють значущі назви, пов'язані з визначними історичними подіями. Наприклад, 93-ій Окремій механізованій бригаді (ОМБр) було присвоєно назву «Холодний Яр», на честь видатних історичних подій, пов'язаних з урочищем Холодний Яр — руху гайдамаків та Холодноярської республіки.

Окрім назв, пов'язаних з одягом, були проведені дослідження тенденцій використання військової термінології, яка стосується назв озброєнь, що входять до складу лексико-семантичної групи «назви зброї та її частин». Таким є дослідження Я. П. Яремка, представлене в його кандидатській дисертації «Формування української військової термінології» (1997), в якій аналізувалися такі лексико-тематичні групи, як назви зброї та її компонентів; назви амуніції; назви бойових припасів, період вивчення яких сягає від княжої доби до наших часів.

С. П. Гриценко (2012) досліджує тенденції розвитку лексико-семантичної групи «назви зброї та її частин» на матеріалі українських писемних пам'яток XVI–XVII ст. Авторка докладно аналізує праці, присвячені розвитку ВТ в східнослов'янських мовах, з посиланнями на відповідну літературу (с. 345–347). Вона вважає, що військова лексика як невід'ємний компонент словникового складу мови активно розвивалася, що було зумовлено суспільно-політичною ситуацією в Україні на різних етапах історії. Вогнепальна та холодна зброя, акумулюючи найновіші досягнення тогочасної світової техніки військового спрямування, всебічно представлена питомими та запозиченими номінаціями в староукраїнських писемних пам'ятках. Історія цих лексем — це історія становлення, унормування української літературної мови, це історія розвитку українського військового ремесла і виробництва. Детально розроблено є класифікація інших лексико-семантичних груп, пов'язаних з військовою справою, що фіксуються пам'ятками XVI–XVII ст. (Гриценко 2012, с. 349, 350).

Значною частиною української лексики є військово-морська термінологія, що тісно пов'язана з розвитком військово-морської справи, науки, освіти, зумовлена загальним соціально-історичним розвитком та підпорядкована фонетичним, словотвірним, лексико-семантичним і граматичним закономірностям української мови. Військово-морська термінологія — це сукупність моногалузевих і полігалузевих спеціальних найменувань, що співвідносяться з конкретними поняттями та реаліями військово-морської сфери й утворюють відповідну терміносистему (Андриянова, 2011). Військово-морська термінологія є значним сегментом військової терміносистеми. І ця тема стала особливо актуальною в контексті захоплення російськими військовими українських моряків в Азовському морі 25 листопада 2018 р. В розмовну мову увійшли та активно вживаються терміни, абрєвіатури, назви: «навал», «таран», «малий броньований артилерійський катер (МБАК) «Бердянськ», МБАК «Нікополь», «рейдовий буксир «Яна Капу», Маріуполь, Керч.

Джерелом військових термінів є, насамперед, Статути Збройних Сил України (розм. військові статути) (Статути, 2017) та інструкції Міністерства оборони. Наприклад, класифікація озброєнь Сухопутних військ Збройних Сил України передбачає «танки», «бойові машини піхоти», «бронетранспортери», «артилерію» різної потужності та призначення, «протитанкові ракетні комплекси», «зенітні ракетні комплекси», «засоби управління», «автоматичну стрілецьку зброю».

Можна виділити такі терміногрупи:

бронетехніка: танки, бронетранспортери, броньовані машини піхоти, броневих автомобілі, розвідувальні машини, командирські машини;

артилерія: гармати, міномети, самохідні артилерійські установки, реактивні системи залпового вогню, тактичні ракетні корпуси;

авіація: гелікоптери, безпілотні апарати; радіолокаційні станції; автомобілі; системи протиповітряної оборони; інженерна техніка;

озброєння: стрілецька зброя; важке піхотне озброєння; переносні системи ППО; ручні гранати; міни (The International Institute for Strategic Studies, 2018).

Відповідного роду класифікації існують і для інших родів військ. Усі ці терміни є технічними фаховими військовими термінами, які у наш час, великою мірою, стають загальноживаними, оскільки ними користуються не лише військові, а й волонтери, журналісти, аналітики, представники неурядових організацій, небайдужі громадяни.

Створюються «функціонально-прагматичні» тлумачні словники, які містять терміни (та їх роз'яснення), необхідні для виконання та розуміння військовослужбовцями своїх фахових обов'язків. Наприклад, «Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України» (Вовк та ін., 2016) пропонує міжгалузеві та вузькогалузеві терміни з різних галузей — військової, медичної, юридичної тощо, як от: *Адаптація* — пристосування живого організму до оточуючого середовища, на основі чого підтримується нормальне функціонування організму при змінах зовнішніх умов і яке забезпечується як біологічними (на рівні біохімії і фізіології), так і психологічними (на рівні цілісної поведінки) механізмами. Під психічною адаптацією розуміють пристосування організму до наявних вимог оточуючого середовища; *Актив бойовий* — найбільш підготовлені щодо реалізації військових функцій вояки підрозділу, які мають значний бойовий досвід і призначені для надання допомоги іншому особовому складу підрозділу з метою виконання службово-бойових завдань (СБЗ), вирішення питань виживання у бойових умовах; *Бандаж для екстреної допомоги* — складається зі стерильної білої пов'язки з подушечкою з еластичним хвостиком і стискаючого пристрою та застосовується для постійного тиску на рану. Цей бандаж також відомий як «пов'язка для екстреної допомоги при травмі», «бандаж для екстреної допомоги при травмі» та «ізраїльський бандаж». В індивідуальному комплекті для надання першої допомоги замість нього вміщено індивідуальний перев'язувальний пакет. У поліпшеному комплекті для надання першої допомоги кожного військового має бути бандаж для екстреної допомоги; *Блокпост* — це обладнане в інженерному плані місце або ділянка місцевості, на якій виконує службово-бойові завдання підрозділ, призначений для безперервного контролю за рухом транспорту і людей на дорогах, в'їздах (виїздах) до населених пунктів, станціях, портах під час блокування (ізоляції) району надзвичайного стану, району проведення спеціальної операції, району бойових дій, здатний самостійно тримати кругову оборону; *Блокування* — ізоляція об'єктів, районів (ділянок місцевості), перекриття встановлених меж силами військових нарядів,

підрозділів, частин, зведеними загонами з метою припинення (обмеження) несанкціонованого проникнення осіб у район або за межі району, що блокований; **Вольові якості військовика** — якості, які визначають здібність воєка свідомо управляти своїми діями щодо виконання поставлених завдань, подолання перешкод на шляху до них; складова частина морально-психологічних, бойових якостей військовика. Вольові якості виявляються у стійкості, мужності, сміливості, рішучості, цілеспрямованості. Залежать від переконливості військовика, психологічної стійкості, дисциплінованості, військової майстерності; **Демонстративні дії** — демонстрація (показ) сили та готовності до дій, активного і рішучого припинення правопорушень (агресії) з метою зниження агресивних намірів натовпу, супротивника; **Резонансні масові заходи** — це заходи, підґрунтям яких є гострі соціально економічні, суспільно-політичні, інші питання місцевого, регіонального, загальнонаціонального чи міжнародного значення, а також різноманітні заходи, що супроводжуються великою кількістю учасників та можуть призвести до некерованого розвитку подій. Усі зібрання громадян залежно від поставленої перед ними мети та методів їх проведення можуть бути поділені на кілька категорій: збори, мітинги, вуличні походи та демонстрації.

Як бачимо, цей тлумачний словник для службовців Національної гвардії є, водночас, посадовою інструкцією, правилами поведінки та етичним кодексом військовиків, які апелюють до повноважень, розуму, довіри та спрямовані на нейтралізацію емоцій.

Цікавим є вивчення військової терміносистеми в лінгвокраїнознавчому аспекті. Захоплюючою темою, наприклад, є назви військових операцій (10 Greatest Military Operation Names):

Операція «Оверлорд» (англ. *Operation Overlord*) — стратегічна операція військ Антигітлерівської коаліції з метою вторгнення на окуповану німецькими військами територію північно-західної Франції під час Другої світової війни 6 червня 1944 року, у «День Д», операція, якою відкрився Другий фронт. Головну роль у проведенні операції відіграли війська Сполучених Штатів, Великої Британії та Канади. Після висадки військові контингенти зі складу Вільної Франції та Війська Польського брали участь у бойових діях, разом з невеликими підрозділами Чехословаччини, Королівств Греції, Бельгії, Нідерландів та Норвегії;

Операція «Гуркіт грому» (англ. *Rolling Thunder*) — кодова назва компанії бомбардувань Демократичної Республіки В'єтнам авіацією США під час війни у В'єтнамі (2 березня 1967 р. — 1968 р.) під час президентства Ліндона Джонсона, яка спричинила великі руйнування і була найтривалішою бомбардувальною компанією після закінчення Другої світової війни.

Операція «Червоний світанок» (англ. *Operation Red Dawn*) — спеціальна операція американських сил спеціальних операцій за допомогою регулярних формувань американської армії, що проводилася 13 грудня 2003 року, з пошуку та захоплення збіглого іракського президента Саддама Хусейна в місті Ед-Даур, неподалік від Тікріту, міста, звідкіля С. Хусейн був родом.

Операція «Берлінський повітряний міст» (нім. *Berliner Luftbrücke*/англ. *Berlin Airlift*) — назва операції західних союзників щодо авіапостачання Західного Берліну продовольством під час блокади міста з боку СРСР (24 червня 1948 р. — 12 травня 1949 р.). Британці назвали цю операцію «Operation Vittuals» (продовольство), а американці модифікували це слово і стали називати операцію Vittles, і саме ця назва закріпилася в історії.

Операція «Гнів Божий» (івр. מִצְעָזַת גִּבּוֹר מִצַּדִּיק *Mivca Za'am Ga-ель*, англ. *Wrath of God*), також відома як операція «Багнет» (англ. *Operation «Bayonet»*) — операція ізраїльської розвідки «Моссад», проведена у відповідь на теракт на Мюнхенській олімпіаді 1972 року, під час якого було вбито 11 членів олімпійської збірної Ізраїлю. Метою операції була ліквідація палестинських терористів з організації «Чорний вересень», причетних до теракту, та членів Організації визволення Палестини (ОВП), які, за даними «Моссаду», були відповідальні за захоплення заручників. Операцію розпочато восени 1972 року за наказом прем'єр-міністра Ізраїлю Голди Меїр; тривала вона більше 20 років.

Операція «Динамо» — Дюнкерська евакуація, кодова назва Операція «Динамо» — військова операція з евакуації формувань британських та французьких військ, що опинилися притиснутими Вермахтом до атлантичного узбережжя в ході битви за Дюнкерк на північному сході Франції (6 червня 1940 р.). Найбільша військово-рятувальна операція в світовій історії.

Всі ці та інші назви стали джерелом створення художніх творів різних жанрів, використовувалися як символи в різних ситуаціях.

Іноколи деякі назви, наприклад, назви озброєнь, обладнання тощо, можуть лягати в основу художніх творів. Наприклад, в основі фільму «Енігма («Код «Енігма»»)» (фільм 2001 року режисера Майкла Ептіда за однойменним романом Роберта Гарріса) лежить історія навколо криптоаналізу німецької шифрувальної машини «Енігма». На цю ж саму тему був знятий фільм «Гра в імітацію» — американський історичний трилер 2014 року про британського математика, логіка, криптоаналітика та батька сучасної інформатики Алана Тюрінга, який був ключовою фігурою в розшифруванні нацистського коду Енігми, що допомогло Антигітлерівській коаліції перемогти у Другій світовій війні. Фільм створений на основі біографії «Алан Тюрінг: Енігма» авторства британського математика та письменника Ендрю Годжеса (Hodges, 2014).

Назви військових операцій в Україні розповідають про перемоги та поразки, про історію та сучасність, наприклад *Перші Визвольні Змагання*: Битва під Крутами, Бій під Мотовилівкою, Перший Зимовий Похід, Взяття Перекопу, Другий Зимовий Похід; *Друга світова війна та Другі визвольні Змагання*: Битва за Київ, Битва за Дніпро, Дніпровсько-Карпатська операція. Російсько-українська війна (2014 — теперішній час) вже дала назви, які мають широкий та драматичний контекст: Аеропорт, Дебальцеве, Волноваха, Слов'янськ, Азов.

Для прикладу можна навести уривок з тексту офіційної сторінки 93-тньої Окремої Механізованої бригади (ОМБр) Холодний Яр: «93 бригада Холодний Яр — військова частина у складі Сухопутних військ Збройних сил України...

Бригада сформувалася на базі 93-ї мотострілецької дивізії у грудні 2002 року та є її правонаступницею.... 93 бригада Холодний Яр захищає державний суверенітет та територіальну цілісність України від самого початку воєнних дій на Сході.

У березні 2014 року бригада однією з перших вирушила на захист кордонів країни у Меловому та Троїцькому на Луганщині.... У травні 2014-го 93-тя воювала вже на Донецькому напрямку. У цей період формування понесло перші втрати — у перестрілці із бойовиками на блокпосту біля Золотого Колодязя загинуло три військовослужбовці. У кінці травня — на початку червня почались справжні бойові дії: тоді була захоплена перша російська установка «Град» під Добропіллям, відбувся перший бій з танками супротивника під Новоселівкою, а також визволення Селідового, Українська, Карлівки, Нетайового, Первомайського, Авдіївки, Писків. 21 липня 2014 року група тодішнього командира танкового батальйону підполковника Дмитра Каценка атакувала позиції терористів на недобудованій ділянці об'їзної — на мосту. Пізніше він став загальновідомим під назвою «Республіка Міст». А група капітана Олександра Лавренка вийшла на блокпост бойовиків у передмісті Донецька... 24 липня бійці 93 бригади, спільно з силами батальйонів «Дніпро-1», ДУК «Правий сектор», «Донбасс» та «Шахтарськ», звільнили від бойовиків Піски, взявши під контроль трасу Дніпропетровськ-Донецьк. Таким чином було створено головний шлях постачання для наших бійців, які обороняли Донецькій аеропорт імені Прокоф'єва. У серпні 2014 року зведена штурмова рота та 1-ша батальйонно-тактична група бригади брали участь у завершальній стадії трагічних боїв за Іловайськ. Під час виходу з «Іловайського котла» загинуло більше 70 бійців з'єднання, поранено 50 осіб, а ще 30 зникли безвісти.... У вересні 2014 року бригада вперше виїхала боронити Донецький аеропорт і зайняла позиції у старому, новому терміналах і на вежі управління. Бійці бригади взяли участь у найзапекліших боях за ДАП у кінці листопада 2014 року — січні 2015 року. Легендарні «кіборги», у тому числі з 93 бригади, воювали за аеропорт 242 дні. Весь 2015 рік і початок 2016-го аж до виходу на відновлення у березні бійці 93 бригади утримували позиції у Пісках, біля руїн Донецького аеропорту, в Опитному, Водяному, Красногорівці, на шахті «Бутівка». З червня 2016 до липня 2017-го бригада тримала оборону населених пунктів у районі Бахмутської траси на Луганщині, зокрема у селі Кримському, Новотошківському, Золотому, Оріховому, Кряківці та Трьохізбенці. Бригада змогла просунути на кілька кілометрів уперед і закріпитися на нових позиціях, не порушивши при цьому Мінських домовленостей. Із січня по серпень 2018 року 93 бригада захищала державний суверенітет та територіальну цілісність України на Донбасі (Волноваський напрям), успішно виконуючи бойові завдання....

93 бригада понесла найбільші втрати серед військових частин України: протягом бойових дій на Сході загинув 281 військовослужбовець.

Указом Президента України від 22 серпня 2018 року № 232/2018 бригаді присвоєно почесне найменування «Холодний Яр»...

Цей текст містить низку військових термінів та скорочень: *ОМБр, ДАП, блокпост, танковий батальйон, штурмова рота, батальйонно-тактична група*; велику кількість географічних назв та назв населених пунктів: *Мелове, Тройцьке, Луганщина, Золотий Колодязь, Гловайськ, Донецьк, Піски, Бахмут, Кримське, Новотошківське, Золоте, Оріхове, Кряківка, Трьохізбенка*, які вже увійшли в історію бригади та країни. Такі назви створюють своєрідний ландшафт найменувань. А деякі найменування, які асоціюються з понятійними категоріями з інших галузей, як от «кіборги», стають поняттями, що набувають особливого значення та характеризуються трагедійним контекстом.

Термін «кіборг» (скорочення від «кібернетичний організм») у медицині означає «біологічний організм, що містить механічні або електронні компоненти»; у науковій фантастиці — фантастична істота, напівлюдина-напівмашина, андроїд. Цей термін був популяризований в низці літературних та кінематографічних творів, переважно 80-х та 90-х років минулого століття. З вересня 2014 року в українських засобах масової інформації та соціальних мережах поширюється вживання терміну «**кіборги**» як назви українських вояків — захисників донецького аеропорту під час війни на сході України. Слово «кіборги» у значенні «захисники донецького аеропорту» було назване словом 2014 року за версією словника сучасної української мови та сленгу «Мислово»¹.

Характерною рисою військової термінології є аббревіатури. Це явище відповідає потребам мови у військових цілях, а саме — тенденції до уникнення надлишкової інформації, економії мовної енергії, уникнення повторів, упорядкованості та регламентації.

В бойових (та інших) документах, в розмовній мові вживається велика кількість аббревіатур (Військова термінологія), наприклад:

Механізована бригада, полк, батальйон, рота, взвод, відділення	<i>мбр, мп, мб, мр, мв, мвід</i>
Танкова бригада, полк, батальйон, рота, взвод	<i>тбр, тп, тб, тр, тв</i>
Аеромобільна бригада, полк, батальйон, рота, взвод, відділення	<i>аембр, аемп, аемб, аемр, аемв, аемвід</i>
Командний (запасний командний) пункт	<i>КП (ЗКП)</i>
Бойова машина десантна	<i>БМД</i>
Бойова машина (піхоти)	<i>БМ (БМП)</i>
Бойова розвідувальна (броньована розвідувальна дозорна) машина	<i>БРМ (БРДМ)</i>
Бронетранспортер (десантний)	<i>БТР (БТР-Д)</i>
Диверсійно-розвідувальна група	<i>ДРГ</i>
Дистанційно встановлене мінне поле	<i>ДВМП</i>
Зенітна керована ракета	<i>ЗКР</i>
Контрольно-перепускний пункт	<i>КПП</i>

¹ **Мислово** — онлайн-словник неологізмів та сленгу сучасної української мови. Слова та визначення до словника додаються інтернет спільнотою.

Противопітряна (протитанкова) оборона	<i>ППО (ПТО)</i>
Протитанкова керована ракета (ракетний комплекс)	<i>ПТКР (ПТРК)</i>
Північний, південний, східний, західний,	<i>півн., півд., сх., зах.</i>
північно-західний, північно-східний,	<i>півн.-зах., півн.-сх.,</i>
Радіоактивні речовини	<i>РадР</i>
Розмежувальна лінія	<i>розмежлінія</i>
Час початку дій: виходу на передній край	<i>«Ч»</i>
оборони противника, викидання (висадки)	
десанту, початку форсування...	

Ну і звичайно ж АТО (антитерористична операція), ООС (операція об'єднаних сил), ООУ (окремі області України), ОРДЛО (Окремі райони Донецької та Луганської областей).

Використовуються великі та малі літери, комбінації великих та малих літер, частини слів, літери.

Військову термінологію можна вивчати і з позицій комбінаторної лексикології. Наприклад, виявилось, що запровадження воєнного стану мало також і лінгвістичний наслідок — багато людей дізналося, що прикметники «воєнний» та «військовий» мають різні значення у складі субстантивних сполук, наприклад:

Військовий	Воєнний
<i>аеродром</i>	<i>конфлікт</i>
<i>кореспондент</i>	<i>вторгнення</i>
<i>бюджет</i>	<i>провокація</i>
<i>рапорт</i>	<i>злочин</i>
<i>шпиталь</i>	<i>стан</i>
<i>організація</i>	<i>історія</i>
<i>підготовка</i>	<i>вторгнення</i>
<i>спорядження</i>	<i>доктрина</i>
<i>призов</i>	<i>авантюра</i>
<i>хитрість</i>	<i>здобич</i>

Загалом визначення різниці в значеннях прикметників «воєнний» та «військовий» можна узагальнити таким:

Військовий — який стосується війська, військовика: *аеродром, аташе, госпіталь, дух, ешелон, завод, квиток, керівник, корабель, кореспондент, кредит, лад, лазарет, моряк, об'єкт, обов'язок, оркестр, парад, поїзд, порядок, радник, статут, телеграф, автоінспекція, академія, база, виставка, влада, дисципліна, дорога, економіка, література, людина, медицина, могутність, перевага, підготовка, присутність, сила, служба, справа, таємниця, техніка, форма, фортеця, хімія, частина, виробництво, відомство, замовлення, звання, керівництво, планування, правило, співробітництво, судно, училище, заходи, можливості, традиції.*

Воснийний — який стосується війни, пов'язаний з нею: закон, злочин, злочинець, напад, переворот, період, потенціал, режим, час, авантюра, боротьба, доктрина, загроза, здобич, інтервенція, історія, катастрофа, небезпека, обстановка, операція, підтримка, політика, проблема, провокація, ситуація, випробування, вторгнення, втручання, питання, приготування, дії, події, зусилля, інтереси, плани.

Можливе паралельне вживання «військової» і «воєнної» з такими словами: блок, союз, суд, трибунал, диктатура, допомога, історія, машина, наука, промисловість, стратегія, тактика, теорія, зіткнення, мистецтво, витрати, потреби, умови, цілі.

В контексті російсько-української війни питання політкоректності є актуальними і для українського суспільства. Наприклад, 20 травня 2016 року в київському Будинку офіцерів ГО «Побратими» провела лекцію на тему «Висвітлення питань ветеранів АТО». Ресурс MediaSapiens (Як писати про військових, 2016) вже писав про те, який образ ветерана формується в ЗМІ, яких помилок можуть припускатися журналісти і як коректно проводити інтерв'ю з ветеранами. В результаті був створений глосарій термінології, пов'язаної з психосоціальною адаптацією військових із коментарями військового психолога Андрія Козінчука (Ресурсний центр «Гурт»). Ось деякі з цих термінів:

Ветеран — учасник АТО, учасник бойових дій, доброволець, воїн-інтернаціоналіст, який брав участь у боях та відслужив визначений термін. Учасник війни, що повернувся (міжнародне визначення).

Військовослужбовець — громадянин України або іншої країни, який проходить військову службу у складі ЗСУ та інших військ відповідно до Закону України.

Солдат — військове звання, термін замінив відповідний «рядовий» (СБУ, ЗСУ, НГУ, ДПСУ).

Воїн (боєць) — людина, яка проходить службу в збройному формуванні та перебуває в зоні бойових дій.

Комбатант — згідно з визначенням ООН, це всі безпосередні учасники бойових дій (партизани, добровольці, ДРГ та ін).

Доброволець — особа, яка висловила бажання й готовність стати на захист країни у складі офіційних, або добровольчих збройних формувань (не за призовом).

Герой — надзвичайно хоробра людина, що самовіддано вчиняє подвиги, захищаючи рідних, державу, побратимів, підрозділ тощо. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Надзвичайно хоробра людина, яка самовіддано вчиняє подвиги, часто гине. Ми серед наших однодумців не вживаємо слова "герой" стосовно живих. Люди, яких я хочу назвати героями, постійно ображаються, а ті, яких я не назвав би героями, б'ють себе в груди, мовляв, "я — герой!" Я поясню свою логіку. Уявіть, що людина вчиняє героїчний вчинок. Вона своїм тілом захищає командира. Рятує, отримує поранення. І всі хлопці кажуть: "Ну ти, чувак, взагалі, красава! Молодець, ти герой". Він приїжджає додому й*

зраджує своїй дружині із двома-трьома жінками, б'є свою дитину, п'є. Це герой чи ні? Він герой з погляду своїх побратимів. А з погляду ККУ? З погляду дружини? Дитини? Кожен здатен на героїчний вчинок. Але не кожен готовий дотримуватися статусу героя щодня. Не варто вішати ярлики. Я би не став зловживати цим словом».

Героїчний вчинок має місце в житті будь-якої людини.

Демобілізація — процес звільнення мобілізованих вояків у запас. Проводиться за указом Президента.

Дембель, дембель — неформальна назва звільненого в запас мобілізованого військовика (не варто використовувати у ЗМІ).

Психологічна травма — шкода, завдана психічному здоров'ю людини в результаті інтенсивного впливу зовнішніх факторів, гострих емоційних стресових впливів інших людей на її психіку.

Шок — загальний розлад функцій організму внаслідок психічного стресу чи фізичного пошкодження. *Людина, яка перебуває в стані шоку, не розуміє, що вона в стані шоку.*

ГРС (гостра реакція на стрес) — надшвидкі розлади різної природи та ступенів важкості, що спостерігаються в осіб, які не мали явних психічних розладів у минулому. Виникають як реакція на виключно соматичну чи психічну ситуацію (наприклад, бойові дії) і, як правило, зникають через декілька годин чи днів. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Грубо кажучи, якщо людину, яка не мала бойового досвіду, відправити саме на безпосередні бойові дії, її нормальною реакцією буде гостра реакція на стрес — це паніка, фізіологічні реакції, наприклад, дефекація чи мимовільне сечовипускання. Організм скидає зайву вагу, щоб людина втікала. Існує також психічна реакція на стрес — коли людина ховається, наприклад. Це не тому, що вона боягуз. Її психіка дає таку команду. Чим гостріша реакція на стрес, тим більшими можуть бути наслідки. Але якщо гострої реакції на стрес немає, це прямий кандидат на посттравму. Й тут ідеться не лише про бойові дії, а й про ДТП, бійки, свідків вбивств».*

ПТС — неформальна назва посттравми, що використовується ветеранами деяких країн, не означає ПТСР. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Одна дуже «кваліфікована» особа в Міністерстві оборони заявила, що 80 % військовослужбовців страждають від ПТСР. Це повна нісенітниця. Немає жодної світової статистики, де йшлося би про такі цифри. Коли ідеться про посттравму, мається на увазі не лише спад, а й зростання. Мета нашої з колегами роботи — зробити посттравматичне зростання. У ЗМІ дуже часто зловживають терміном "ПТСР". Тому ми дуже агітуємо, щоб журналісти говорили хоча би «посттравма»».*

ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) — важкий психічний стан, що виник у результаті важкої психотравмуючої ситуації. Лікується медикаментозно та психотерапевтично. Військовий психолог Андрій Козінчук: *«Посттравматичний стресовий розлад. Афганський синдром, донбаський синдром... В Україні, згідно з законодавством, ПТСР — це виключно психічна*

травма, і її лікують виключно психіатри. У Європі, а також в Ізраїлі та США цим займаються не тільки психіатри, а й психотерапевти й соціальні працівники. ПТСР — це дуже складний стан, і він не виникає одразу від війни. На війні не можна заробити ПТСР, ПТСР можна заробити тільки в мирі, після повернення. І ПТСР трапляється не обов'язково через війну. Його можна отримати в результаті втрати близької людини на своїх очах, наприклад, або дуже складної травми. На війні його заробити найпростіше через тривалий інтенсив. Діагностує ПТСР сертифікований психіатр або психотерапевт, який пройшов сертифікацію виключно по цьому недугу. Діагностика ПТСР — непростий процес. Тому не вішайте, будь ласка, ярлики. І в нас немає статистики щодо ПТСР у військових. Статистика щодо ПТСР можлива лише в цивільних. Це пов'язано з тим, що ПТСР розвивається лише після повернення, в період від 3 до 6 місяців. Тільки тоді можна людину діагностувати».

Психолог працює виключно з психічно здоровими людьми, не ставить діагнозів, не має права виписувати чи призначати лікарські препарати. Має психологічну освіту.

Психотерапевт — фахівець, який має медичну освіту, володіє теоретичною та практичною підготовкою в сфері психотерапії, психотерапевтичними методиками, що пройшов відповідне навчання за своєю спеціалізацією під контролем супервізора.

Військовий психолог Андрій Козінчук: «Якщо довго працюєш із клієнтом, починаєш перемищуватися в його реальність. Стаєш суб'єктивнішим. Супервізор — це людина, яка дає тобі опору. Яка дає тобі розуміти, чи в тій реальності ти перебуваєш».

Психіатр має медичну освіту, здійснює діагностику та лікування психічних розладів. Використовує медикаментозний метод лікування.

Соціальний працівник — фахівець, що здійснює моральну, правову та побутову підтримку незахищених верств населення.

Психологічна реабілітація — комплекс медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на **відновлення** та корекцію порушених психічних функцій, станів, особистісного та соціального статусу ветерана. Військовий психолог Андрій Козінчук: «Тобто військовий пішов на війну, повоював там, повернувся й має відновитися до того стану, який у нього був до війни. На наше переконання, такого бути не може. Люди, які пережили війну, стати такими самими не можуть. На мою суб'єктивну думку, реабілітувати можна дисидентів, євреїв, "Правий сектор". Тобто тих, про яких колись сказали, що вони — погані люди. Ветеранів реабілітувати не потрібно. У світі така річ, як *psychological rehabilitation*, не трапляється ніде. Тому термін "психологічна реабілітація" ліпше не використовувати. Ми пропонуємо **соціальну адаптацію**».

Соціальна адаптація — активне **приспособування** індивіда до умов середовища, що його оточує. Військовий психолог Андрій Козінчук: «Це, власне, те, чим ми займаємося. Але не кожен ветеран соціально адаптується».

Частина стає відлюдькуватими. Ми бачили ветеранів, які взагалі відмовлялися жити в соціумі. Вони могли стати лісниками. Це їхній вибір. Вони так і не адаптувалися. Соціум каже, що це неправильно. А ми вважаємо, що правильно — це коли людина функціонує і розвивається».

Абілітація — **набуття** знань та навичок, необхідних для незалежного проживання в соціумі, усвідомлення своїх можливостей, соціальних ролей, розуміння прав та обов'язків. Військовий психолог Андрій Козінчук: «Цей термін спочатку виник для людей з інвалідністю. Вважаю, що це актуально і для ветеранів. Тобто йдеться про набуття таких знань та навичок, які зроблять нас рівноправними в соціумі й навіть дозволять стати кращими, аніж ми були до війни. Людина, яка повернулася з війни, — це, перш за все, людина, яка вижила. В умовах, де багато людей не виживають, в умовах, де її дуже багато людей хотіли вбити, поранити, знищити, в тому числі морально... І вона звідти повернулася живою. Це означає, що в неї тут, у соціумі, з'явилося набагато більше корисних вмінь та навичок».

Психосоціальна адаптація — міжнародний термін для визначення комплексу вищезазначених процесів.

Допомога — коли сильніший надає послуги слабшому.

Підтримка — надання опори, створення умов для успіху зі збереженням гідності.

Свого часу в США, внаслідок В'єтнамської війни більше військових загинуло від самогубств, аніж від участі в бойових діях. І тоді поставили питання, як зробити так, щоби військові зверталися до психологів. Замість показувати проблему там вирішили продемонстрували рішення: вони показали сильних командирів, котрі мають авторитет в армії, ті сказали: «Я проходив через те, що проходиш ти. Я такий, як і ти. Ти маєш повне право на свій процес. Я проходжу його і ти можеш його пройти. Звернися по підтримку».

Така робота з термінами є дуже важливою. Вона допомагає не лише створити позитивний образ ветерана, вона допомагає ветеранам та їх сім'ям подолати наслідки війни та адаптуватися до мирного життя.

Нинішній час характеризується надзвичайним поширенням та широким застосуванням соціальних мереж.

Соціальна мережа — соціальна структура, утворена індивідами або організаціями. Вона відображає розмаїті зв'язки між ними через різноманітні соціальні взаємовідносини, починаючи з випадкових знайомств і закінчуючи тісними родинними зв'язками. Вперше термін було запропоновано в 1954 році Дж. А. Барнесом (в роботі *Class and Committees in a Norwegian Island Parish*, «Human Relations») (Barnes, 1954). Аналіз соціальних мереж (див. також *теорію мереж*) перетворився на основний метод досліджень у сучасній соціології, антропології, географії, соціальній психології, інформатиці та дослідженні організацій, а також поширену тему для досліджень та дискусій. Різноманітні дослідження показали, що соціальні мережі діють на багатьох рівнях, починаючи від родин і закінчуючи цілими націями, та відіграють важливу роль в тому, як розв'язуються проблеми, працюють організації та

досягають успіху на шляху до власних цілей індивіди. Соціальними мережами називають також інтернет-програми, які допомагають друзям, бізнес-партнерам або іншим особам спілкуватись та встановлювати зв'язки між собою, використовуючи набір інструментів. Ці програми, відомі як «Онлайнові соціальні мережі», стали надзвичайно популярними. Мабуть, найбільш популярними є такі онлайнові мережі, як LinkedIn та Facebook. Якщо соціальна мережа LinkedIn є мережею, здебільшого, для пошуку і встановлення ділових контактів, то соціальна мережа Facebook є найбільшою в світі соціальною мережею з практично необмеженими цілями пошуку, встановлення та підтримки контактів максимально великої кількості учасників.

В Україні Facebook став особливо популярним під час подій Майдану в листопаді 2013 року. Українці самоорганізувалися через соціальні мережі для протесту проти дій тодішньої влади. Facebook використовувався і використовується учасниками подій, волонтерами, добровольцями, військовими для координації зусиль та обміну інформацією, для збору коштів, для пропаганди та контрпропаганди.

Українська військова терміносистема, можливо, була б неповною без так званого «бойового суржика». Про бойовий суржик на порталі мовної політики пише, зокрема, Тетяна Юла (Юла, 2018).

«Бойовий суржик» — явище достатньо нове й неоднозначне. Він виник серед українських фейсбук-блогерів у період Майдану й до цього часу продовжує існувати на просторах інтернету. Творцем нового терміну вважають так званого Свирида Опанасовича (справжнє ім'я — Іван Довганіч) — колишнього дипломата і блогера, блискавичний підйом популярності якого просто вражає. Як зазначає сам автор: «Під час війни і соціальних потрясінь освічені люди починають говорити жорсткою мовою. Я називаю це бойовим суржиком» (Свирид Опанасович). Розмірковуючи над причинами його появи, Дід Свирид виокремлює дві головні. По-перше, в екстремальних умовах людям притаманна екстремальна манера висловлювати думки. Тож, у воєнний час і суржик стає «бойовим». По-друге, це найпростіший спосіб вставляти палки в колеса своїм ворогам, адже зважаючи на мінімальну машинну перекладність постів, написаних суржиком, ці тексти легкі для українців, однак для опонентів є справжнім покаранням». Читацька аудиторія блогерів чималенька. Дід Свирид, або ж Свирид Опанасович, має понад 79 000 підписників. В його постах може бути присутня нецензурна лексика. Однак варто зазначити, що, наприклад, Свирид Опанасович в одному з інтерв'ю відверто говорить про те, що в житті він набагато скромніший, ніж на просторах інтернету: «У житті близькі від мене ніколи не чули міцного слова, я завжди розмовляю чемно літературною мовою. Зараз країна веде війну, і доводиться інколи говорити на такі теми, що солов'їною мовою цього не висловиш».

Починаючи писати, Свирид Опанасович мав за мету знизити градус панічного настрою серед українців: «Під час війни завжди є воєнний психоз. Люди переживають і часто неправильно сприймають те, що відбувається.

Потрібно, щоб хтось гасив паніку, роз'яснював. Дід Свирид не занурює читача в теплу ванну. Не говорить, що "всьо харашо". Дід спокійно, простими словами в контексті "сільської аналітики" "аналізує собитія", і люди бачать, що підстав панікувати нема». По кількості вдячних коментарів можемо зробити висновок про те, що йому вдалося досягнути поставленої мети. Підхід до боротьби зі злом Дід Свирид та деякі інші блогери обрали доволі неординарний і назвали його «бойовим суржи́ком». Про серйозність намірів свідчить існування «Маніфесту українського бойового суржи́ку», прикінцевим положенням якого, за словами Романа Коляди, є така фраза: «Для того, щоб володіти українським бойовим суржи́ком, треба досконало володіти українською літературною мовою, а бажано не лише нею однією».

Для тих, хто не до кінця розуміє значення терміну «бойовий суржи́к» можна навести фрагмент аудіорозмови, що відбулася на першому каналі Українського радіо (програма «Український вимір») між її ведучим та запрошеними блогерами Татусею Бо й Мурзіком Васильовичем. Як пояснив останній із них, «Бойовий суржи́к — це не є суржи́к в чистому вигляді... це є штучно створена мова, це фразеологічні звороти, взяті з української, російської мови, так само йде транслітерація ... російських слів. Все це здобрене українським гумором та народними мудростями...» (Репка Клюб).

Дід Свирид, окрім іншого, ще й великий знавець історії України. Підтвердження цьому можна знайти у його постах, дуже часто доповнених прикладами з історії України. Підписники Діда швидко відреагували на характерну рису текстів свого морального натхненника й запропонували блогеру написати свою історію України. Так у Свирида Опанасовича й зародилася ідея «Історії України» у 5 книгах. На разі на світ з'явилися перші 2 томи, й захоплені відгуки читачів говорять самі за себе. Цікаві ілюстрації, яскравий авторський підхід до викладу матеріалу, невимушений, дружлюбний тон й доцільні гумористичні вставки уже змусили полюбити історію України не одного затятого скептика. До того ж, книги, на відміну від постів на «Фейсбуці», Свирид Опанасович пише стриманіше й українською літературною мовою, «...хоча й з авторськими особливостями. Бо одна справа — гумор і сагира, де суржи́к є художнім прийомом, а інша — популяризація науки, де суржи́к — перепона засвоєнню наукової інформації» (Дід Свирид, 2016, 2017).

Бойовий суржи́к характеризує і мову військовиків. Наприклад, артилеристи: «поправка на геостационарну арбіту і вологість повітря»; «в броніку до бусолі не підходить»; «приход? выход! спи!»... (Alexey Petrov, блогер, 3 листопада 2018).

Або ж розмова ветеранів в маршрутці:

- Водій! Посвідчення! Убеди!
- Показуєм.
- Не «показуєм», а «пред'явіть будь ласка».
- Пред'явіть. Будь ласка.
- Будь ласка.

- Настоящее?
 - Не. На базарі купив.
 - Дорого?
 - Дорого. П'ятнадцять місяців торгувався.
 - А то показують поддельние.
 - Серьозно? І як отлічаєте?
 - Ага. Та там видно, бланк не такий, що я, не знаю... а де служив?
 - Сорок перший, потім у «семятдвойке». Пятнадцать-шестнадцать.
 - Аа. Ну норм. А после армії куда?
 - В патруль.
 - О. Херрасе. Як звать?
 - Мартін.
 - Саня. Сто перша. Четирнадцать-пятнадцать.
- (Мартин Брест, блогер, 8 листопада 2018).

Розшифровка деяких термінів: «О. Херрасе» — *жарг.* Клас! Ну ти й даєш! Супер! Нічого собі!; «бронік» — *скор.* бронезилет; «Убедє» — УБД (Учасник бойових дій); «Сорок перший» — 41-й батальон; «семятдвойка» — 72-га бригада; «четирнадцать-пятнадцать» — 2014–2015 рр.

Як бачимо, військова терміносистема дає багато матеріалу для лінгвальних та екстралінгвальних розвідок. Військова терміносистема є джерелом створення великої кількості термінологічних словників в різних військових галузях різними мовами. Військова терміносистема є джерелом мультидисциплінарних досліджень. Військова терміносистема є динамічною. Вона розвивається та змінюється, віддзеркалюючи рівень науково-технічного та соціального прогресу людства. Оскільки війна в Україні триває і є все ще далекою від завершення, українська військова терміносистема, на жаль, поповнюватиметься новими термінами та професіоналізмами. Але з іншого боку, українська армія міцнішає, вона отримує нові досконалі види озброєнь. Українська армія є членом міжнародної військової спільноти і буде членом потужного міжнародного військового блоку. І нові військові терміни означатимуть новий рівень військового і технічного розвитку України та її військових сил та повноправне місце в глобальній військовій системі. Українська мова як державна мова забезпечує тяглість української військової традиції.

Звісно, розгляд військової термінології був би неповним, аби в умовах глобалізованого світу не розглядався досвід інших країн. Це стосується досвіду тих з них, що постійно беруть участь у військових конфліктах. До них належить США, досвід якої заслуговує на увагу.

По-перше, вартим наслідування є словник військової термінології, що регулярно оновлюється з включенням нових термінів та вилученням неуживаних і є у вільному доступі в он-лайн (DoD) (Department of Defence Dictionary of Military and Associated Terms (United States Department of Defence)). Зрозуміло, що він включає терміни, які не належать до термінології, яка має гриф секретності. Понад двадцять п'ять тисяч термінів є достатньою базою для ефективного проведення операцій. Чіткі дефініції

сприяють міжнаціональній стандартизації термінології. Поза тим можна зауважити також ряд інших словників/госларіїв військової термінології, друкованих та онлайнних, наприклад Military Lexicon (Global Security), Glossary of Military Terms, Lexicon, and Abbreviations (ATS), Glossary of Military Terms and Slang (Military).

Другим важливим моментом є визнання ролі окремих особистостей у творенні та впровадженні функціонування військової термінології в суспільному житті в ХХ сторіччі, в контексті програм міжнародного розвитку, прикладом чого є діяльність Роберта Макнамари, який зробив суттєвий внесок в процеси переосмислення та вживання військової термінології в нових контекстах.

Роберт Макнамара (9 червня 1916 р. — 6 липня 2009 р.) був міністром оборони США при Президентах США Джоні Кеннеді та Ліндоні Джонсоні. Р. Макнамара впровадив системний аналіз у державну політику, що пізніше розвинулося в політичний аналіз. Вже звичні для бізнесу та проектного аналізу такі терміни та поняття, як «система планування, програмування та бюджетування (planning, programming and budgeting system)», «довгострокове планування бюджету (long-term budget planning)», «складання бюджету за програмно-цільовим методом (program budgeting)», «аналіз витрат (cost analysis)», «співвідношення потреб та витрат (needs and costs ratio)», «програма скорочення видатків (cost reduction program)», «логіко-структурна схема (logframe)» тощо, були запозичені з галузі військового аналізу. Майже 20-літнє перебування Роберта Макнамари на посаді Директора Світового банку сприяло тому, що терміни та поняття військового системного аналізу застосовувалися і застосовуються у проектуванні програм розвитку міжнародних організацій, а отже увійшли в лексику мов вже в глобальному масштабі (Maddux, 1981).

Заслугує на увагу також підхід до ретельного аналізу та вибору термінів, особливо в час ведення інформаційних війн. Одним з таких є явище політкоректності, яке стало невід'ємним компонентом ідеології і обов'язковою частиною мовної практики американської культури (вперше цей феномен з'явився у 70-х роках ХХ століття в США) та культур західноєвропейських країн. Ставши інструментом мовної політики західних країн, політкоректність допомагає уникнути соціальних загострень і досягти безконфліктної атмосфери в суспільстві, полегшує комунікацію між різними соціальними групами. Політична коректність або політкоректність — це політика толерантного ставлення до суперечливих явищ у суспільстві з метою стримування розростання руйнівних образ чи прихованих суперечок. Водночас, як це показано в дослідженні (Michaels, 2010), взаємозв'язок між уживанням чи уникненням уживання певної військової термінології, табу на деякі терміни та реальними подіями є набагато складнішим, ніж це може видаватися. Так, напр., американська військова та політична бюрократія змушені були визнати, що недостатня ефективність виконання військових операцій в Іраку в 2004 р. та особливо після падіння режиму Хусейна частково

пов'язувалася з табуванням ними термінів *guerilla war, insurgency* (Michaels, 2010, с. 45, 47), що фактично означало небажання політиків бачити складну та неприємну реальність, і замість зміни стратегії проведення військових дій відбувалося маніпулювання мовою.

Підводячи підсумки, можна зазначити, що вивчення української військової термінології потребуватиме опрацювання цілого комплексу питань, серед яких перспективними видаються такі, як: 1) Функціонування стандартизованої загальновійськової УВТ на сучасному етапі; 2) Функціонування ВТ в окремих підмовах, що обслуговують різні роди військ; 3) Військовий сленг — його джерела. Використання поза межами професійної сфери; 4) Формування бази сучасного використання та розвитку ВТ, яка не обмежується статутами, а й включає поточні публікації з військової тематики; 5) Розробка принципів стандартизації, унормування ВТ (вирішення дилеми орієнтації на міжнародні стандарти чи на власну лексичну базу, історичні аргументи); 6) Створення онлайнового тлумачного словника на зразок DoD з постійним осучасненням їх реєстру; 7) Дослідження історичного плану, які не обмежуються вивченням окремих вузьких тематичних груп (напр., назви одягу, частин зброї, посад тощо), а враховували б формування понять та їх термінологізацію, що стосуються таких загально-теоретичних аспектів військової справи, як доктрина, політика, стратегія, тактика, як більш концептуальних; 8) Порівняльний аналіз військових термінологій, зокрема англомовних та україномовних, особливо через глобалізаційні процеси.

Звісно ж життя підкидає нові теми. Наразі, знаковими в житті України є події релігійного життя. Вивчення різних аспектів функціонування релігійної термінології може стати цікавою темою наступної статті.

Література

- Андріянова, О. Я. (2011). *Військово-морська термінологія української мови: етапи формування та семантика*. (Автореф. дис. ... канд. філ. наук). Запоріжжя.
- Балабін, В. В., Гарлер, Р. (2007). *Українсько-французько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики* [в 2-х т.]. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, 651 с.
- Безасє, Ж., Науменко, М. І. (2006). *Англійсько-українсько-французький словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки*. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, 239 с.
- Беринда, П. (1961). *Лексикон словеноросійський*. К.: Видавництво АН УРСР, 271 с.
- Бурячок, А., Демський, М., Якимович, Б. (1995). *Російсько-український словник для військовиків*. К., Л.: Варта, 388 с.
- Військова термінологія: основні скорочення*. *Ukrainian Military Pages*. Взято з https://www.ukrmilitary.com/2015/03/blog-post_23.html.
- Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Взято з <http://mil.univ.kiev.ua>.
- Військові статuti Збройних сил України* (2017). К.: Центр навчальної літератури, 352 с.
- Вовк, М. П., Троцький, Р. С., Молдавчук, В. С., Чуприна, О. В., Білінов, О. А., Шепель, С. І., & Пожидаєв, А. О. (ред.). (2016) *Словник професійної термінології для майбутніх фахівців Національної гвардії України*. К.: НАВС України, 156 с.
- Голубовська, І. О., Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., & Рубашова, Л. М. (2012). Укладання термінологічних словників: концептуальність реєстрових слів-термінів, дискурс словникової статті та напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–20.

- Голубовська, І. О., Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., & Рубашова, Л. М. (2013). Словникова стаття багатомовного словника лінгвістичних термінів: від теорії до практики. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–14.
- Голубовська, І. О., Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., & Рубашова, Л. М. (2014). Лінгвістичні словники і словники лінгвістичної термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–18.
- Голубовська, І. О., Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Кругликова, О. В., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., Рубашова, Л. М., & Бобшко, Т. М. (2015). Термінографія, мультилінгвізм, мультидисциплінарність: напрямки майбутніх досліджень. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–23.
- Голубовська, І. О., Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., Рубашова, Л. М., Кругликова, О. В., & Бобшко, Т. М. (2016). Термінологічна варіативність: підходи до вивчення. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–31.
- Горбач, О. (1963). Арго українських вояків. *Наукові Записки Українського Вільного Університету*, Ч. 7, 73–138.
- Гринчишин, Д. Г., Гумецька, Л. Л., Керницький, І. М. (1977). *Словник староукраїнської мови XIV – XV ст.* (Т. 1). К.: Наукова думка, 632 с.
- Гриченко, С. П. (2012). Тенденції розвитку лексико-семантичної групи «Назви зброї та її частин» (на матеріалі писемних пам'яток XVI–XVII ст.). *Studia Linguistica*, 6.
- Грінченко, Б. Д. (1958–1959). *Словарь української мови* (у 4 томах). К.: Видавництво АН УССР.
- Дід Свирид. (2016). *Історія України від Діда Свирида*. Книга перша. К.: Юстиніан, 269 с.
- Дід Свирид. (2017). *Історія України від Діда Свирида*. Книга друга. К.: Сілаєва, 378 с.
- Дневник генерального хорунжего Николая Ханенко*. Взято з <http://litopys.org.ua/khanenko/khan.htm>.
- Дяченко, П. *Чорні запорожці*. К.: Стікс, 448 с.
- Євтимович, В. (1918). *Московсько-український словник для військових*. К.: Друкарня Головної Шкільної Управи.
- Жалай, В. Я., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., & Рубашова, Л. М. (2017). Перспективи соціолінгвістичного підходу до вивчення термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–17.
- Жалай, В. Я., Биховець, Н. М., Линник, Т. Г., Пархоменко, А. Ф., Рахманова, І. І., & Рубашова, Л. М. (2011). Сучасна лінгвотермінографія і принципи створення нового словника-довідника української лінгвістичної термінології. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*, 3–27.
- Закон України від 25 березня 1992 р. «Про загальний військовий обов'язок і військову службу»*, Документ 2232-ХІІ, чинний, поточна редакція від 04.11.2018, підстава — 2581-VIII. Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
- Закон України від 6 грудня 1991 р. «Про оборону України»*, Документ 1932-ХІІ, чинний, поточна редакція від 04.11.2018, підстава — 2581-VIII. Взято з <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
- Іващенко, В. Л. (2015) Періодизації історичного розвитку галузевих термінологій в українському термінознавстві. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, 38, 150–157.
- Как атаман Краснов Казакую создавал*. Часть 6. Взято з <https://ilya-prosto.livejournal.com/82972.html>.
- Канцелярук, Б., Панібудьласка, А. (1993). *Історія української зброї: Словник військових термінів*. К.: Фотовідеосервіс, 128 с.
- Комарова, Л. О., Залеський, С. М., Балабін, В. В. (2011). *Нанотехнології. Українсько-англійський словник-довідник концептуальних понять*. К.: Військовий інститут Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка, 419 с.
- Лазаревский, А. (1895). *Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717–1767 гг.)*: [в 3 ч.]. К.: Тип. Г.Т. Корчак-Новицького, 342 с. Взято з <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004488>.
- Літопис гадацького полковника Григорія Грабянки* (1992). К.: Знання України, 192 с. Взято з <http://litopys.org.ua/grab/hrab.htm>.
- Літопис С. Величка*. Взято з <https://ukrlit.net/lib/velichko/1srxq.html>.
- Літопис Самовидця* (1971). К.: Наукова думка, 204 с.
- Мартин Брест*. Взято з <https://www.facebook.com/profile.php?id=100006448650648>.
- Мислово*. Взято з <http://myslovo.com>.

- Михайленко, Т. Д. (1996). *Інтра- та екстралінгвістичні аспекти формування і функціонування військової терміносистеми в національних мовах (на матеріалі російської, німецької та української мов)*. (Автореф. дис. ... д-ра філол. наук). К.: НАН України, Інститут української мови.
- Мурашко, Л. В. (1997) *Українська військова лексика в її історичному розвитку (військові звання та посади)*. (Автореф. дис. ... канд. філ. наук). К.: НАН України, Інститут української мови.
- Наказ Міністерства оборони України № 606 від 20 листопада 2017 р. «Про затвердження Правил носіння військової форми одягу та знаків розрізнення військовослужбовцями Збройних Сил України та лицейстами військових лицей». Взято з http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/RE31370.html.
- Нелюбин, Л. Л., Дормидонтов, А. А., & Васильченко, А. А. (1981). *Учебник военного перевода*. Москва: Военное изд. Министерства обороны СССР, 379 с.
- Нове військо*. Взято з <https://www.facebook.com/groups/1023337221030214>.
- Ольховой, І. О., Білан, М. Б. (2007). *Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил країн НАТО*. К.: Логос, 110 с.
- Панько, Т. І., Кочан, І. М., & Машок, Г. П. (1994). *Українське термінознавство*. Львів: Світ, 216 с.
- Постанова Кабінету Міністрів України від 22 липня 1998 р. №1135 «Про забезпечення військовослужбовців Збройних Сил речовим майном у мирний час». Взято з <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/10245176>.
- Правильник піхотинців*. (1914, 1918). Взято з <http://legion-ucc.milua.org/pravylnik.html>.
- Ресурсний центр «Гурт»*. Взято з <https://gurt.org.ua/articles/32262>.
- Реформатский, А. А. (1996). *Введение в языковедение* / Под ред. В. А. Виноградова. М.: Аспект Пресс, 536 с.
- Репка Клуб*. Взято з <https://www.facebook.com/groups/repkaclub>.
- Рибалка, Я. І. (1998). *Структура тематичної групи «Військова лексика козацтва» в українській мові XVII–XVIII століття* (Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01). Дніпропетровський держ. ун-т, 193 с.
- Русанівський, В. М. (відп. ред.) (1983). *Історія української мови. Лексика і фразеологія*. К.: Наукова думка, 743 с.
- Свирид Опанасович*. Взято з <https://www.facebook.com/svyryd.opanasovych>.
- Скорород, О. (2018). *Наші воїни можуть бути ситими і добре спорядженими, але без ідеології це досі Радянська армія, — історик Василь Павлов про ребрєндінг ЗСУ*. Взято з https://censor.net.ua/resonance/3061504/nash_voni_mojut_buti_sitimi_dobre_sporjadjenimi_ale_bez_ideologii_tse_dos_radjanska_armiya_storik_vasil.
- Словник української мови*, т. I–XI (1970–1980). К.: Наукова думка.
- Сороколетов, Ф. П. (2009) *История военной лексики в русском языке (XI–XV вв.)* / Отв. ред. Ф. П. Филин. Изд. 2-е, доп. М.: «ЛИБРОКОМ», 384 с.
- Тимченко, Є., Волошин, Є., Лазаревська, К., Петренко, Г. (1930–1932). *Історичний словник українського языка* (Т. 1). К.; X., 948 с.
- Туровська, Л. В. (2005) *Військові звання та посади на Україні: Історико генетичний аспект вивчення української військової термінології*. К.; Ірпінь: Перун, 158с.
- Туровська, Л. В. (2018) *Російсько-український та українсько-російський словник військової справи*. Відп. ред. Л. О. Симоненко. К.; Ірпінь: Перун, 327 с.
- Указ Президента України № 128/94 «Про військовою форму одягу військовослужбовців Збройних Сил та інших військових формувань України». Взято з http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/U128_94.html.
- Халимоненко, Г. І. (1993). *Тюркська військова лексика у мовленні українського козацтва*. (Автореф. дис. ... канд. філол. наук). Київ.
- Юла, Т. *Бойовий суржик*. Взято з <http://language-policy.info/2018/07/bojovij-surzhyk>.
- Яворницький, Д. (2015). *Історія запозичень козаків*. К.: Стебляк О. М., 1072 с.
- Якимович, Б. (2018) *То чи мають Збройні сили України свою українську військовою терміносистему*. Взято з http://nashedilo.blogspot.com/2018/01/blog-post_21.html?view=magazine.
- Як писати про військових*. (2016). Взято з https://ms.detector.media/ethics/standards/yak_pisati_pro_vijskovikh_terminologiya_dlya_zmi.
- Якубські, С. та О. (1928). *Російсько-Український словник військової термінології*. К.: Державне видавництво України.
- Яремко, Я. П. (1997). *Формування української військової термінології*: (Автореф. дис. ... канд. філ. наук). Львівський державний університет.

- Яремко, Я. П. (2012). *Нариси з історії української військової термінології*. Дрогобич : Посвіт, 403 с.
- Яремко, Я. П. (2014). *Нариси з історії української військової термінології*. Видання друге, виправлене і доповнене. Дрогобич: ДПУ, 411 с.
- Яценко, Н. О. (2007). *Назви військової форми одягу в українській мові*. (Дис. ... канд. філ. наук). К.: НАНУ, Інститут української мови, 218 с.
- Яценко, Н. О. (2009). *Формування назв військового одягу в українській мові*. К.: Видавн. Дім Бураго, 179 с.
- Alexey Petrov. Retrieved from <https://www.facebook.com/alex.petrov.3975>.
- Barnes, J. A. (1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. Human Relations. *The Tavistock Institute*, 7(1), 39–58.
- Department of Defence (DOD) Dictionary of Military and Associated Terms, as of November 2018. Retrieved from www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf.
- Global Security. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/security/index.html>.
- Glossary of Military Terms, Lexicon and Abbreviations. Retrieved from <https://www.ats-group.net/glossaries/glossary-lexicon-military.html>.
- Glossary of Military Terms and Slang. Retrieved from <https://www.military.com/join-armed-forces/military-terms-and-jargon.html>.
- Hodges, A. (2014). *Alan Turing: The Enigma*. London: Vintage, Random House, 768 p.
- Maddux, John L. (1981). *The Development of Philosophy of Robert S. McNamara*. Washington DC: World Bank, 52 p.
- Michaels, J. H. (2010). Conflict characterization and the US military: the discourse trap in post-Saddam Iraq. *The Character of War in the 21st Century*. By Caroline Holmqvist-Jonsäterand, Christopher Coker (eds.), Routledge: L. and NY, 42–56.
- Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?isbn=113518355>.
- Military Lexicon. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/military/intro/reference/lexicon/lexicon.htm>.
- The International Institute for Strategic Studies (2018). *The Military Balance*. London Office; 504 p. Retrieved from <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2018>.
- 10 Greatest Military Operation Names. Retrieved from <https://www.military.com/undertheradar/2018/03/15/10-greatest-military-operation-names.html>.

References

- Andriianova, O. Ya. (2011). *Viiskovo-morska terminolohiia ukrainkoi movy: etapy formuvannia ta semantyka*. (synopsis of PhD thesis in Philology). Zaporizhzhia.
- Balabin, V. V., Harder, R. (2007). *Ukrainko-frantsusko-anhliiskyi mizhvdyovyi slovnyk z taktyky ta lohystyky* [v 2-h t.]. K.: Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. H. Shevchenka, 651 s.
- Bezasiie, Zh., Naumenko, M.I. (2006). *Anhliisko-ukrainko-frantsuskyi slovnyk zovnishnikh zviazkiv, stratehii ta bezpeky*. K.: Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. H. Shevchenka, 239 p.
- Berynda, P. (1961). *Leksikon slovenoroskyi*. K.: Vydavnytstvo AN URSSR, 271 s.
- Buriachok, A., Demskii, M., Yakymovych, B. (1995). *Rosiisko-ukrainkyi slovnyk dlia viiskovykiv*. K., L.: Varta, 388 s.
- Viiskova terminolohiia: osnovni skorochennia. *Ukrainian Military Pages*. Retrieved from https://www.ukrmilitary.com/2015/03/blog-post_23.html.
- Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Retrieved from <http://mil.univ.kiev.ua>.
- Viiskovi statuty Zbroinykh syl Ukrainy (2017). K.: Tsentr navchalnoi literatury, 352 s.
- Vovk, M. P., Trotskyi, R. S., Moldavchuck, V. S., Chupryna, O. V., Blinov, O. A., Shepel, S. I., & Pozhydaiev, A. O. (Ed.). (2016). *Slovnyk profesinoi terminolohii dlia maibutnikh fakhivtsiv Natsionalnoi hvardii Ukrainy*. K.: NAVS Ukrainy, 156 s.
- Holubovska, I. O., Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., & Rubashova, L. M. (2012). Ukladannia terminolohichnykh slovnykiv: kontseptualnist reestrovnykh sliv-terminiv, dyskurs slovnykovoii statii ta napriamy maibutnikh doslidzhen. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–20.

- Holubovska, I. O., Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., & Rubashova, L. M. (2013). Slovnykova statia bahatomovnoho slovnyka linhvistychnykh terminiv: vid teorii do praktyky. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–14.
- Holubovska, I. O., Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., & Rubashova, L. M. (2014). Linhvistychni slovnyky i slovnyky linhvistychnoi terminologii. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–18.
- Holubovska, I. O., Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Krulykova, O. V., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., Rubashova, L. M., & Boboshko, T. M. (2015). Terminohrafia, multylinhvism, multydystyplinarist: napriamy maibutnih doslidzen. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–23.
- Holubovska, I. O., Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., Rubashova, L. M., Krulykova, O. V., & Boboshko, T. M. (2016). Terminologichna variatynist: pidkhody do vyvchennia. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–31.
- Horbach, O. (1963). Argo ukrainskykh voyakiv. *Naukovi zapysky Ukrainskoho Vilnoho Universytetu*, Ch. 7, 73–138.
- Hrytenko, S. P. (2012). Tendentsii rozvytku leksyko-semantychnoi hrupy «Nazvy zbroi ta ii chastyn» (na materialii pysemnykh pamiatok XVI–XVII st.). *Studia Linguistica*, 6.
- Hrynchyshyn, D. H., Humetska, L. L., Kernytskyi, I. M. (1977). *Slovyk staroukrainskoi movy XIV — XV st.* (T. 1). K.: Naukova dumka, 632 s.
- Hrinchenko, B. D. (1958-1959). *Slovar ukrainskoi movy* (u 4 tomakh). K.: Vydavnytstvo AN URSS.
- Did Svyryd. (2016). *Istoriia Ukrainy vid Dida Svyryda*. Knyha persha. K.: Yustynian, 269 s.
- Did Svyryd. (2017). *Istoriia Ukrainy vid Dida Svyryda*. Knyha dryha. K.: Silaeva, 378 s.
- Diachenko, P. *Chorni zaporozhtsi i zanopozhchi*. K.: Stiks, 448 s.
- Dnevnik heneralnoho korunzhego Nikolaya Khanenko*. Retrieved from <http://litopys.org.ua/khanenko/khan.htm>.
- Yevtyomovych, V. (1918). *Moskovsko-ukrainskyi slovnyk dlia viiskovykh*. K.: Drukarnia Holovnoi Shkilnoi Upravy.
- Zhalai, V. Ya., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., & Rubashova, L. M. (2017). Perspektyvy sotsiolinhvistychnoho pidkhodu do vyvchennia terminologii. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–17.
- Zhalai, V. Ya., Bykhovets, N. M., Lynnyk, T. H., Parkhomenko, A. F., Rakhmanova, I. I., & Rubashova, L. M. (2011). Suchasna lingvoterminohrafia i prynstypy stvorennia novoho slovnyka-dovidnyka ukrainskoi linhvistychnoi terminologii. *Linhvistyka XXI stolittia: novi doslidzhennia ta perspektyvy*, 3–27.
- Zakon Ukrainy vid 25 bereznia 1992 r. «Pro zahalnyi viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu»*, Dokument 2232-XII, chynnyi, potochna redaktsia vid 04.11.2018, pidstava — 2581-VIII. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.
- Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 1991 r. «Pro oboronu Ukrainy»*, Dokument 1932-XII, chynnyi, potochna redaktsia vid 04.11.2018, pidstava — 2581-VIII. Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
- Ivashchenko, V. L. (2015). Periodyzacii istorychnoho rozvytku haluzevykh terminologii v ukrainskomu terminoznavstvi. *Naukovi praci Kamjanets-Podilskoho nacionalnoho universytetu imeni Ivana Ohienka. Filologichni nauky*, 38, 150–157.
- Kak ataman Krasnov Kazakiu sozdaval*. Chast 6. Retrieved from <https://ilya-prosto.livejournal.com/82972.html>.
- Kantseliaruck, B., Panibudlaska, A. (1993). *Istoriia ukrainskoi zbroi: Slovnyk viiskovykh terminiv*. K.: Fotovideoservis, 128 s.
- Komarova, L.O., Zaleskyi, E.M., Balabin, V.V. (2011). *Nanotehnologii. Ukrainsko-anhliiskyi slovnyk-dovidnyk kontseptualnykh poniat*. K.: Viiskovyi instytut Kyivskoho natsionalnoho universytetu im. T. H. Shevchenka, 419 s.
- Lazarevskiy, A. (1895). *Dnevnik generalnoho podskarbiia Yakova Markovycha (1717-1767 hh.)*: [v 3 ch.]. K.: Tip. H.T. Korchak-Novitskoho, 342 s. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004488>.
- Litopis gadaztskogo polkovnika Grigoriya Grabyanki* (1992). K.: Znannya Ukrainy, 192 s. Retrieved from <http://litopys.org.ua/grab/hrab.htm>.
- Litopys S. Velychka*. Retrieved from <https://ukrlit.net/lib/velichko/1srxq.html>.
- Litopis Samovidtsya* (1971). K.: Naukova dumka, 204 s.

- Martin Brest. Retrieved from <https://www.facebook.com/profile.php?id=100006448650648>.
- Myslovo. Retrieved from <http://myslovo.com>.
- Mykhailenko, T. D. (1996). *Intra- ta ekstralinhvistychni aspekty formuvannia i funkcionuvannia viiskovoi terminosystemy v natsionalnykh movakh (na materialy rosiiskoi, niemetski ta ukrainskoi mov)*. (synopsis of DrSc. in Philology). K.: NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy.
- Murashko, L. V. (1997) *Ukrainska viiskova leksyka v ii istorychnomu rozvytku (viiskovi zvannia ta posady)*. (synopsis of PhD thesis in Philology). K.: NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy.
- Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy № 606 vid 20 lystopada 2017 r. «Pro zatverdzhennia Pravyl nosinnia viiskovoi formy odiahu ta znakov rozrzhnennia viiskovoslužbovtisamy Zbroinykh Syl Ukrainy ta liiseistamy viiskovykh liiseiv». Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE31370.html.
- Neliubin, L. L., Dormidontov, A. A., & Vasilchenko, A. A. (1981). *Uchebnik voennogo perevoda*. M.: Voennoe izd. Ministerstva oborony SSSR, 379 s.
- Nove viisko. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/1023337221030214>.
- Olkhovej, I. O., Bilan, M. B. (2007). *Frantsuzko-ukrainskij, ukraïno-frantsuzkij slovnyk osnovnykh terminiv viiskovo-povitrianykh syl krain NATO*. K.: Logos, 110 s.
- Panko, T. I., Kochan, I. M., & Matsiuk, H. P. (1994). *Ukrainske terminoznavstvo*. L.: Svit, 216 s.
- Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22 lypnia 1998 r. №1135 «Pro zabezpechennia viiskovoslužbovtisv Zbroinykh Syl rechovym mainom u myrnyi chas». Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/10245176>.
- Pravylnyk pikhotyntsv. (1914). Retrieved from <http://legion-ycc.milua.org/pravylnik.html>.
- Resursnyi tsentr «Hurt». Retrieved from <https://gurt.org.ua/articles/32262>.
- Reformatskii, A. A. (1996). *Vvedenie v yazykovedenie / Pod red. V. A. Vinogradova*. M.: Aspekt Press, 536 s.
- Repla Klub. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/repklaclub>.
- Rybalka, Ya. I. (1998). *Struktura tematychnoi hrupy «Viiskova leksyka kozatsva» v ukrainskii movi XVIII-XVIII stolittia* (PhD thesis in Philology). Dnipropetrovskij derzh. un-t., 193 s.
- Rusanivskij, V. M. (vidp. red.) (1983). *Istoriia ukrainskoi movy. Leksyka i fraseolohiia*. K.: Naukova dumka, 743 s.
- Svyryd Opanasovykh. Retrieved from <https://www.facebook.com/svyryd.opanasovykh>.
- Skorokhod, O. (2018). *Nashi voiny mozhut buty sytymy i dobre sporiadzheny, ale bez ideolohii tse dosi Radianska armia, — istoryk Vasyl Pavlov pro rebrendyng ZSU*. Retrieved from https://censor.net.ua/resonance/3061504/nash_voni_mojut_buti_sitimi_dobre_sporiadzheny_ale_bez_deolog_t_se_dos_radyanska_armya_storik_vasil.
- Slovyk ukrainskoi movy*, t. I–XI (1977). K.: Naukova dumka.
- Sorokoletov, F. P. (2009) *Istoriia voennoi nauki d russkom iazyke (XI-XV vv.) / Otv. red. F. P. Filin*. Izd. 2-e, dop. M.: «LIBROKOM», 384 s.
- Tymchenko, E., Voloshyn, E., Lazarevska, K., Petrenko, H. (1930–1932). *Istorychni slovnyk ukrainskoho yazyka* (T. 1). K.; Kh., 948 s.
- Turovska, L. V. (2005) *Viiskovi zvannia ta posady na Ukraini: Istoryko-henetychni aspekt vyvchennia ukrainskoi viiskovoi terminolohii*. K.; Irpin: Perun. 158 s.
- Turovska, L. V. (2018) *Rosiisko-ukrainskij, ukrainsko-rosiiskij slovnyk viiskovoi spravly*. Vidp. Red. L.O.Symonenko. . K.; Irpin: Perun. 327 s.
- Ukaz Prezidenta Ukrainy № 128/94 «Pro viiskovu formu odiahu viiskovoslužbovtisv Zbroinykh Syl ta inshykh viiskovykh formuvan Ukrainy». Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U128_94.html.
- Khalymonenko, H. I. (1993). *Tiurkska viiskova leksyka u movlenni ukrainskoho kozatstva*. (synopsis of PhD thesis in Philology).
- Yula, T. Boiviy surzhyk. Retrieved from <http://language-policy.info/2018/07/bojovyy-surzhyk>.
- Yavornytskyi, D. (2015). *Istoriia zapozykykh kozakiv*. K.: Stebliak O. M., 1072 s.
- Yakymovych, B. (2018). *To chy maiut Zbroini syly Ukrainy svoiu ukrainsku viiskovu terminosystemu*. Retrieved from http://nashedilo.blogspot.com/2018/01/blog-post_21.html?view=magazine.
- Yak pysaty pro viiskovykh*. (2016). Retrieved from https://ms.detector.media/ethics/standards/yak_pysati_pro_viyskovikh_terminologiya_dlya_zmi.
- Yakubski, S ta O. (1928). *Rosiisko-ukrainskij slovnyk viiskovoi terminolohii*. K.: Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy.
- Yaremko, Ya. P. (1997). *Formuvannia ukrainskoi viiskovoi terminolohii* (synopsis of PhD thesis in Philology). Lvivskij derzhavnyi universytet.

- Yaremko, Ya. P. (2012). *Narysy z istorii ukrainskoi viiskovoi terminolohii*. Drohobych: Posvit, 403 s.
- Yaremko, Ya. P. (2014). *Narysy z istorii ukrainskoi viiskovoi terminolohii*. Vydannia druhe, vypravlene i dopovnene. Drohobych: DPU, 411 s.
- Yatsenko, N. O. (2007). *Nazvy viiskovoi formy odiahu v ukrainskii movi* (PhD thesis in Philology). K.: NAN Ukrainy, Instytut ukrainskoi movy, 218 p.
- Yatsenko, N. O. (2009). *Formuvannya nazv viiskovoho odiahu v ukrainskii movi*. K.: Vydavn. dim Buraho, 179 s.
- Alexey Petrov. Retrieved from <https://www.facebook.com/alex.petrov.3975>
- Barnes, J. A. (1954). Class and Committees in a Norwegian Island Parish. *Human Relations. The Tavistock Institute*, 7(1), 39–58.
- Department of Defence (DOD) *Dictionary of Military and Associated Terms, as of November 2018*. Retrieved from www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf.
- Global Security*. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/security/index.html>.
- Glossary of Military Terms, Lexicon and Abbreviations*. Retrieved from <https://www.ats-group.net/glossaries/glossary-lexicon-military.html>.
- Glossary of Military Terms and Slang*. Retrieved from <https://www.military.com/join-armed-forces/military-terms-and-jargon.html>.
- Hodges, A. (2014). *Alan Turing: The Enigma*. London: Vintage, Random House, 768 p.
- Maddux, John L. (1981). *The Development of Philosophy of Robert S. McNamara*. Washington DC: World Bank, 52 p.
- Michaels, J. H. (2010). Conflict characterization and the US military: the discourse trap in post-Saddam Iraq. *The Character of War in the 21st Century*. By Caroline Holmqvist-Jonsäterand, Christopher Coker (eds.), Routledge: L. and NY, 42–56.
- Retrieved from <https://books.google.com.ua/books?isbn=113518355>.
- Military Lexicon*. Retrieved from <https://www.globalsecurity.org/military/intro/reference/lexicon/lexicon.htm>.
- The International Institute for Strategic Studies (2018). *The Military Balance*. London Office; 504 p. Retrieved from <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2018>.
- 10 *Greatest Military Operation Names*. Retrieved from <https://www.military.com/undertheradar/2018/03/15/10-greatest-military-operation-names.html>.